

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

SOUČASNÉ FORMY A NOVÉ NÁVRHY MODELŮ
PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Zapletalová

Autor práce: Lucie Ducháčková

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Lucie Ducháčková.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Zapletalové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Také bych chtěla poděkovat Michaelae Hruškové, sociální pracovníci na Městském úřadě v Sušici, za důležité informace z oblasti náhradní rodinné péče.

OBSAH

Úvod	6
1 Charakteristika péče o opuštěné děti	8
2 Náhradní rodinná péče	8
2.1 Osvojení	9
2.2 Pěstounská péče	11
2.2.1 Předpěstounská péče	12
2.3 Poručenství	12
2.4 Opatrovnictví	12
2.5 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby	13
3 Formy pěstounské péče v ČR	13
3.1 Pěstounská péče individuální	13
3.1.1 Pěstounská péče „klasická“	14
3.1.2 Pěstounská péče prarodiči (popřípadě jinými příbuznými)	14
3.2 Pěstounská péče skupinová	15
3.2.1 SOS dětské vesničky	15
3.2.2 Zařízení pro výkon pěstounské péče	17
4 Indikace pěstounské péče	17
5 Zprostředkování pěstounské péče	19
5.1 Děti obtížně umístitelné do náhradní rodinné péče	20
6 Nové návrhy modelů pěstounské péče v ČR	22
6.1 Profesionální pěstounská péče	22
6.1.1 Cílové skupiny PPP	23
6.1.2 Návrh modelu PPP pro ČR	24
6.2 Kritika návrhu modelu profesionální pěstounské péče	27
6.3 Pěstounská péče specializovaná na mladé lidi a nezletilé matky	28
6.4 Pěstounská péče specializovaná na děti s různými obtížemi	29
6.5 Respítní pěstounská péče	29
6.6 Pěstounská péče specializovaná na sourozenecké skupiny	30
7 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí	30
8 Pěstounská péče na přechodnou dobu	32
9 Sanace rodiny	34
9.1 STŘEP: Doprovázení rodin - alternativa k umístování dětí mimo domov	35
9.2 Středisko náhradní rodinné péče: Prevence sociálního osíření	36

Závěr	38
Seznam literatury	40
Seznam příloh	43
Přílohy	44
Anotace	49

Úvod

„*Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti!*“ To je hlavní heslo jedné z největších nestátních organizací v České republice zabývajících se náhradní rodinnou péčí – Střediska náhradní rodinné péče. Ovšem ani v dnešní společnosti nežijí všechny děti se svými rodiči. Většina opuštěných dětí v České republice prožívá své dětství v ústavu. Ale stejně jako ostatní děti, potřebují i ony lásku, péči a ochranu, kterou jim žádný kojenecký ústav nebo dětský domov nemůže v dostatečné míře nabídnout. Jednou z šancí na lepší život pro tyto děti je náhradní rodinná péče (NRP). Některé děti ocitající se mimo vlastní rodinu mají ovšem ztíženou šanci dostat se do náhradní rodiny, buď pro jinou barvu pleti, než má většinová populace ČR, nebo kvůli staršímu věku a zdravotním či jiným handicapům. Pro tyto děti je novou nadějí profesionální pěstounská péče, která by jim mohla poskytnout dočasný domov a jejich rodinám pomocnou ruku k tomu, aby své dítě mohly získat zpět. Jedna z forem profesionální pěstounské péče začne fungovat v ČR od června 2006. Svou bakalářskou práci věnuji právě novému modelu profesionální pěstounské péče a také již osvědčeným a fungujícím formám pěstounské péče (PP) v ČR.

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala na základě absolvování psychosociálního výcviku pořádaného PhDr. Vědunou Bubleovou a doc. PhDr. Jiřím Kovaříkem, PhD. za Středisko náhradní rodinné péče, a také díky praxi v rámci projektu „Odjinud a přece spolu - Kmotři při dětských domovech“. Ačkoliv od mého prvního osobního setkání s dětmi žijících bez rodičů uplynulo již pět let, stále mě problematika opuštěných dětí zajímá, a to natolik, že jsem se rozhodla psát bakalářskou práci o pěstounské péči. Rozdíl mezi adoptí a pěstounskou péčí nevidím ani tak ve kvalitě, jako v kvantitě. Tím myslím, že dětí vhodných pro adopti je mnohem méně, než dětí, které mohou být umístěny do pěstounské péče.

Problematika pěstounské péče je velmi široká. Ve své bakalářské práci se nemohu věnovat celé této problematice. Zaměřuji se na samotné formy pěstounské péče a na nové návrhy modelů PP v ČR, aniž bych dopodrobna zkoumala například přípravu na PP, její hmotné zabezpečení, výběr náhradních rodičů a dětí atd.

První polovina bakalářské práce se zabývá problematikou opuštěných dětí, zkoumá všechny podoby náhradní rodinné péče v ČR a nejvíce prostoru je věnováno již fungujícím formám pěstounské péče. Druhá část práce pojednává o indikaci pěstounské péče, o samotném zprostředkování pěstounské péče a o dětech, které jsou obtížně umístitelné do

náhradní rodinné péče. Hlavní část popisuje návrh modelu profesionální pěstounské péče (PPP), různé podoby PPP a úplně nový model PPP – pěstounská péče na přechodnou dobu, do kterého mohou být děti umístěny od letošního června. Poslední kapitola pojednává o sanaci rodiny nepochybně patřící k pěstounské péči. V textu je několik pasáží psaných písmem velikosti 11. Do těchto částí jsem vkládala své vlastní názory a komentáře

Zpracováním tématu bych chtěla hlouběji poznat pěstounskou péči. Můj první cíl je vytvořit práci, která podrobně popíše formy pěstounské péče u nás již dobře fungující a modely, které jsou zatím jen předmětem diskuse. V práci používám co nejvíce současných zdrojů, protože zejména pěstounská péče na přechodnou dobu je velmi aktuální téma, jelikož teprve v dubnu prezident ČR podepsal novelu zákona, která tuto péči umožňuje. Tato novela ještě nenabyla účinnosti a příslušné organizace ještě nemají vypracovanou metodiku, která by se pěstounskou péčí na přechodnou dobu zabývala. Přesto mým druhým cílem je kriticky zhodnotit možnosti a využití pěstounské péče na přechodnou dobu v praxi. Mou snahou není přesvědčovat, že jediné správné je umístit všechny děti bez domova do různých forem pěstounské péče (protože ani já s tím tak úplně nesouhlasím), proto zmiňuji i kritiku návrhu modelu PPP, a to od více autorů.

Základní literaturou zejména pro první polovinu mé práce je *Osvojení a pěstounská péče* od Zdeňka Matějčka, ed.; Koluchová J., Bubleová V. et al., *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitel* od Zdeňka Matějčka a kol. Mnoho cenných informací jsem získala z časopisů *Sociální práce* a zejména *Sociální práce* z roku 2003 číslo 2 se celá tématicky věnuje náhradní rodinné péči a z časopisů *Náhradní rodinná péče*, které vydávalo Středisko náhradní rodinné péče. Ještě bych chtěla zmínit publikaci zabývající se pouze otázkou NRP, která obsahuje řadu důležitých informací: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Dále ve své bakalářské práci odkazuji na internetové zdroje. Takovéto odkazy jsou často velmi aktuální, dokonce některé jen několik málo měsíců staré. Ve své práci jsem také použila dva cizojazyčné zdroje, které pojednávají o situaci opuštěných dětí a o pěstounské péči v USA. Na základě své praxe ze Střediska náhradní rodinné péče a z Městského úřadu Sušice vkládám do práce své vlastní komentáře.

1 Charakteristika péče o opuštěné děti v ČR

„Opuštěné dítě je dítě, které se ne vlastní vinou ocitlo mimo vlastní rodinu, přičemž není naděje, že by se poměry v této vlastní biologické rodině v brzké budoucnosti nějak změnilo k lepšímu. Je proto žádoucí, aby společnost našla nejvhodnější způsob řešení jeho situace.“¹ Děti ocitající se mimo vlastní rodinu jsou zpravidla: děti, které rodiče nemají, zemřeli jim, nebo se ztratili (př. válka); děti, o něž se rodiče starat nemohou, nedovedou nebo nechtějí; děti, které jsou svým rodičům odebrány kvůli zanedbávání, týrání, sexuálnímu zneužívání apod.; děti odmítající žít ve vlastní rodině, žijící na ulici. Takovýmto dětem Česká Republika garantuje náhradní výchovnou a rodinnou péči. Mezi nejčastější důvody pro umístění dítěte do systému náhradní péče patří: nezvládnutá výchova, zanedbávání, zneužívání a týrání dětí, trestná činnost rodičů, alkoholismus rodičů, nízká sociální úroveň rodiny, prostituce matky, osiření.² Děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině, přecházejí v České Republice nejčastěji do náhradní výchovné péče. A to zejména do péče ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti. Podle výzkumu občanského sdružení DOM žije v ústavní péči devět tisíc dětí (mimo postižené děti) a ročně do ústavní péče vstupuje asi dva tisíce dětí.³ Také Výbor OSN pro práva dítěte kritizuje tak velký počet dětí žijících v ústavní péči. Dne 31. 1. 2003 vydal stanovisko, ve kterém kritizuje porušování práv dětí v ČR. Zejména ho znepokojuje vysoký počet dětí v ústavní péči. Dalším bodem kritiky je časté používání předběžného opatření, podle kterého jsou děti předány v několika dnech do ústavu, a které může být zrušeno až po dlouhém a složitém řízení. Mimo jiné za nesprávné považuje výbor to, že děti lze umístit do institucí ústavní péče spadající pod kompetenci tří různých ministerstev a umístování dětí mladších patnácti let do stejných institucí jako mladistvé delikventy.⁴

2 Náhradní rodinná péče (NRP)

„Náhradní rodinná péče je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce

¹ MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, s. 18.

² Srov. VOCILOVÁ, M. Dětské domovy málo spolupracují s pediatry. *Zdravotnické noviny*, 1999, č. 38, s.12.

³ Srov. SVOBODOVÁ, M. Proměna náhradní výchovné péče stojí na třech pilířích. *Sociální práce*, 2003, roč. 21, č. 2, s. 47.

⁴ Srov. STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Výbor OSN kritizuje porušování práv dětí v ČR. *Děti a my*, 2006, roč. 36, č. 2, s. 42-43.

(osvojení) a pěstounská péče.“⁵ Zprostředkovatelem jsou pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí. V oblasti náhradní rodinné péče se uplatňují i nestátní organizace. Ty, které získaly akreditaci MPSV ČR, mohou vstupovat do centrální počítačové evidence dětí neumístitelných v ČR. Dětem, pro které v žádném kraji nebyla nalezena vhodná náhradní rodina, vyhledávají vhodné rodiče. Podaří-li se jim najít přijatelnou rodinu, podávají podnět MPSV ČR, kterým se jeho poradní sbor (lékař, psycholog, právník a sociální pracovník) zabývá.⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, hovoří v § 46 o tom, že náhradní rodinná péče nebo rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc má přednost před výchovou ústavní. Náhradní rodinnou péčí vymezuje mimo jiné Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. V oblasti náhradní rodinné péče doporučuje Výbor OSN pro práva dítěte České republiky přijmout efektivní opatření k usnadnění, nárůstu a posílení pěstounské péče. Také apeluje na ČR, aby posílila preventivní přístup ke snížení četnosti umístování dětí mimo rodinu v důsledku sociálních problémů a zajištění toho, že děti budou pobývat v ústavní péči co nejkratší dobu.⁷

2.1 Osvojení

Právní vymezení osvojení (adopce) se nachází v § 63 - § 77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Jednotlivec nebo pár osvojením získává k dítěti stejná práva a povinnosti, jaké má rodič k vlastnímu dítěti, tj. práva a povinnosti zahrnující zejména péči o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále při zastupování dítěte i při správě jeho jmění. Mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká příbuzenský vztah. Hlavním úkolem osvojení je nahradit nezletilému dítěti chybějící rodinné prostředí. Kromě toho výchovou, láskou a péčí

⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 31.

⁶ VÁVROVÁ, A. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. 13. 3. 2006 [cit 20. 3. 2006] Dostupné na WWW: <<http://www.rodina.cz/dotaz41850.htm>>

⁷ Srov. STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Výbor OSN kritizuje porušování práv dětí v ČR. *Děti a my*, 2006, roč. 36, č. 2, str. 42.

pomáhá naplňovat smysl života osvojitelům.⁸ Osvojit lze pouze dítě nezletilé, je-li mu osvojení ku prospěchu. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. K osvojení musí dát souhlas soud.⁹ Zájemci o adopci pečují o vybrané dítě před rozhodnutím soudu nejméně tři měsíce na své náklady, tj. v „předadopční péči“. V této době by se mělo prokázat, zda osvojení bude plnit své společenské poslání. Největší šanci na získání dítěte do osvojení mívají manželské dvojice, přestože adoptovat dítě může i osamělá osoba.¹⁰

Osvojení se dělí na „zrušitelné“, tj. osvojení 1. stupně; „nezrušitelné“, tj. osvojení 2. stupně a *mezinárodní osvojení*. Dítě mladší jednoho roku lze osvojit pouze osvojením 1. stupně (prostá adopce). Práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu zůstávají uvedeni původní rodiče dítěte. Tato forma adopce je prostřednictvím soudu na základě důležitých důvodů zrušitelná. Zrušením vznikají opět vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.¹¹

O adopci 2. stupně taktéž rozhoduje soud a liší se od předchozí tím, že je nezrušitelná. Osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů. K oběma typům osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte, což může být rodič dítěte nebo jeho opatrovník.¹²

Třetí forma osvojení se nazývá mezinárodní adopce. Na řadu přichází tehdy, nedaří-li se dítěti najít náhradní rodinu v zemi původu. Je upravována *Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V platnost vstoupila v České republice 1. 6. 2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje

⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, s. 14.

⁹ Srov. § 66 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005, s. 12.

¹⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, s. 15, ISBN 80-7178-637-3.

¹¹ Srov. § 73 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005, s. 13.

¹² Srov. § 74 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. ve znění pozdějších předpisů. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005, s. 13.

osvojení dětí do ciziny a z ciziny.¹³ Funkci zprostředkovatele plní *Úřad pro mezinárodní ochranu dětí v Brně*.

2.2 Pěstounská péče

Pěstounskou péči upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dávky pěstounské péče), a právní předpisy o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů).¹⁴

Pěstounská péče (PP) je státem kontrolovaná a řízená dlouhodobá forma náhradní rodinné péče. Soud rozhoduje o svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzické osobě nebo manželské dvojici; jedinou hmotně právní podmínkou je zájem dítěte. Pěstounská péče zajišťuje dítěti dostatečně hmotné zabezpečení a pěstounovi přiměřenou odměnu, kterou mu poskytuje stát ve formě dávek. Pokud je dítě ve věku, kdy už je schopno posoudit její obsah, má právo se při rozhodování vyjádřit. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte a pouze v mimořádných případech může soud rozhodnout o jejím zrušení dříve. Soud rozhoduje vždy tak, aby osoba pěstouna poskytovala záruku řádné výchovy dítěte. Mimo to je soud oprávněn stanovit pěstounovi povinnost podávat o výkonu pěstounské péče pravidelné zprávy soudu.¹⁵

Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny, ani se pěstoun nestává zákonným zástupcem dítěte. Zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti v běžných věcech, ale k výkonu mimořádných záležitostí musí dostat souhlas zákonného zástupce, což bývá většinou vlastní rodič dítěte.¹⁶ Styk s původní rodinou není pěstounskou péčí pozastaven. Měl

¹³ Srov. MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, s. 15.

¹⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, s. 16.

¹⁶ Srov. § 45c zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005, s. 10.

by zůstat přinejmenším takový, jaký byl před umístěním dítěte do nové rodiny. Příjmení je ponecháno dítěti alespoň ze začátku po svých vlastních rodičích, později je možné příjmení na matrice změnit.

2.2.1 Předpěstounská péče

Dítě může být umístěno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, ještě před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. O tzv. předpěstounské péči rozhodují orgány sociálně-právní ochrany dětí bez souhlasu rodičů, pokud je dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Budoucí pěstoun musí do tří měsíců od svěřeni dítěte do předpěstounské péče podat návrh na zahájení řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, jinak rozhodnutí o předpěstounské péči pozbude platnosti. Po dobu trvání předpěstounské péče náleží pěstounovi i dítěti stejné hmotné nároky (dávky) jako v případě pěstounské péče.¹⁷

2.3 Poručenství

Podle § 78 až § 82 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, soudem určený poručník nezletilého vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek místo rodičů, pokud zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Dále se zde hovoří, že poručník je funkce dobrovolná, za výkon nenáleží odměna a k dítěti nemá vyživovací povinnost. Pokud se jim nemůže stát fyzická osoba, poručníkem je ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí.

2.4 Opatrovnictví

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, přiznává nezletilému právo na opatrovníka, který hájí nezletilého v případech střetu zájmů, a to v § 83.

¹⁷ Srov. Tamtéž.

2.5 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby

Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče upravuje § 45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

3 Formy pěstounské péče v ČR

„Cílem pěstounské péče jakožto instituce je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže:

- a) nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny tvořené jejich vlastními biologickými rodiči;
- b) ústavní (neosobní či málo personalizovaná) péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj;
- c) nemohou být z nejrůznějších důvodů (právních, zdravotních, sociálních, psychologických) svěřeny do osvojení.“¹⁸

Pěstounská péče se nejčastěji dělí na *individuální* a na *skupinovou*.

3.1 Pěstounská péče individuální

Individuální pěstounskou péči lze ještě rozdělit na *pěstounskou péči* vykonávanou *příbuznými* (to jsou nejčastěji prarodiče dítěte) nebo *cizí osobou* (někdy označovaná jako pěstounská péče „klasická“), která děti vychovává sama nebo s partnerem v běžném rodinném prostředí. Na konci devadesátých let dvacátého století bylo v ČR asi pět tisíc pěstounských rodin, z toho jednu třetinu tvořila pěstounská péče vlastními příbuznými.¹⁹ V roce 2000 bylo do náhradní péče umístěno 3961 dětí, z toho do pěstounské péče 339 dětí.²⁰

Dítě je svěřeno do péče pěstouna nebo do společné pěstounské péče manželů. Žije-li dítě v domácnosti, kde mu je pěstounem pouze jeden z manželů, platí obdobně podle § 33 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, že se na výchově dítěte podílí

¹⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 35.

¹⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 36.

²⁰ Srov. SVOBODOVÁ, M.; VRTBOVSKÁ, P., S.; BÁRTOVÁ, D. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České Republice (2001). *Sociální práce*, 2003, roč. 21, č.2, s. 37.

i manžel, který pěstounem není, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.²¹

3.1.1 Pěstounská péče „klasická“

Na rozdíl od adopce je svazek mezi pěstounem a dítětem volnější. Zejména se liší od osvojení pojetím rodičovské identity. Pěstouni by se neměli u svěřených dětí stylizovat do role jejich vlastních rodičů. Braní jim k tomu za první fakt, že pěstounstvím nevzniká dle zákona příbuzenský vztah, také některé právní úkony týkající se dítěte nepřísluší pěstounům. Navíc by tento svazek neměl bránit kontaktu dítěte s vlastními rodiči, pokud tak nezakáže soud. To vše má jednu velkou výhodu - pěstouni mají větší možnost, než rodiče adoptivní, přijímat dítě takové, jaké opravdu je. Pěstouni jsou ochotni častěji než zájemci o adopci poskytnout domov dítěti s postižením, s problematickou vývojovou prognózou nebo jiného etnika.²²

Většina pěstounů má již vlastní děti. Mezi dětmi v pěstounské rodině, a to dětmi biologicky vlastními i nevlastními, se velmi rychle vytvářejí základní vztahy jako v tzv. normální vlastní rodině. Tento vztah, který v pěstounské rodině vzniká, je dán soužitím, tj. tisícem drobných denních interakcí a sdílením společných zážitků, společným domovem a vazbami k širšímu společenskému okolí. Různá šetření v rodinách poukazují na vznik téměř vždy tzv. sourozenecké tabu. Znamená to, že děti v pěstounské rodině (i v rodině adoptivní, tj. stejně jako v rodině vlastní) si vzájemně nejsou pohlavně přitažlivé. Výzkumy také ukázaly na to, že mezi pravými i nepravými sourozenci se vytvářejí podpůrné a pomocné vztahy, které přetrvávají daleko do dospělosti.²³

3.1.2 Pěstounská péče prarodiči (popřípadě jinými příbuznými)

Tato forma pěstounské péče nebývá vzácná. Tam, kde rodinné vztahy nejsou vážně narušené, berou členové širší rodiny často za svou povinnost postarat se o příbuzné dítě v obtížné situaci. Zejména prarodiče vidí ve své vnučce nebo vnukovi pokračování svého rodu a jsou silně motivováni k jejich výchově. Prarodiče nezřídka vkládají do dítěte naděje, které jejich

²¹ Srov. § 45c zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005, s. 9.

²² Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 47.

²³ Srov. *Pěstounská péče - rodinné společenství*. [online], cit. 22. 3. 2006. Dostupné na WWW: <<http://adopce.unas.cz/rodina.htm>>.

děti nedokázaly naplnit. Některé zkušenosti odborníků v dané oblasti poukazují na problémy pěstounské péče prarodiči. Mimo typické charakteristiky pokročilého věku (úzkostnost, úbytek fyzických i psychických sil apod.), bývají ve funkci pěstounů méně ochotní vyhledávat pro svěřené děti odbornou pomoc a minimálně využívají služeb různých svépomocných sdružení pěstounských rodin. Lze si to vysvětlit také tak, že vědomí pokrevní rodinné sounáležitosti přibližuje prarodiče více k mentalitě adoptivních rodičů než „obyčejných“ pěstounů.²⁴

3.2 Pěstounská péče skupinová

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů popisuje tento typ pěstounské péče. Skupinová pěstounská péče se dělí na *PP v SOS dětských vesničkách* a na *PP v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče*. Jinak mezi skupinovou a individuální PP není po právní stránce větších rozdílů. Liší se mezi sebou zejména skladbou rodiny. Ve skupinové PP bývá převážně více jak šest dětí v rodině. Pěstouni jsou více tolerantní k nedostatkům dětí a škola je menším zdrojem problémů než u individuální pěstounské péče. Přesto se pěstouni snaží brát ohledy na individualitu každého dítěte. Někdy může nastat problém, který je zapříčiněn hlavně nevědomostí a malým porozuměním sociálního okolí. Rodina s velkým počtem dětí dnes není běžnou záležitostí, a tak na sebe přivolává mnohdy kritickou pozornost, jež dostane rodinu do sociální izolace.²⁵

3.2.1 SOS dětské vesničky

SOS dětské vesničky jsou specifickou formou pěstounské péče, kde se o skupiny dětí starají pouze ženy – matky pěstounky. Zkratka SOS označuje původní název vesniček „Societas Socialis“. První vznikly v Rakousku v 50. letech. Jejich zakladatelem je Rakušan Dr. Hermann Gmeiner. Na jeho popud došlo v tehdejší Československu v roce 1969 k výstavbě SOS dětské vesničky *Doubí - Karlovy Vary*, která v roce 1970 zahájila svou činnost. Druhá SOS vesnička ve *Chvalčově* byla otevřena v roce 1973. Třetí SOS dětská vesnička – *Brno – Medlánky* v té době již zprovozněna nebyla, protože likvidační komise státu ukončila činnost všech vesniček a státu byl odevzdán movitý i nemovitý majetek ve výši

²⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 50-51.

takřka 54 mil. Kčs. Po roce 1989 byly SOS dětské vesničky navráceny *Sdružení SOS dětských vesniček*.²⁶ V současné době je SOS dětská vesnička Doubí uzavřena důsledkem odchodu pěti matek pěstounek do moravských vesniček Medlánky a Chvalčov a dvou pěstounek mimo systém SOS dětských vesniček. Sdružení se snaží nalézt a vyškolit dostatečný počet nových matek pěstounek (minimálně čtyři), přijmout děti a znovu obnovit provoz v SOS DV Doubí – předpoklad je počátek roku 2007. V roce 2005 přijaly vesničky do péče 35 nových dětí. Celkem prošlo péčí v SOS dětských vesničkách 257 dětí.²⁷

Vesnička se skládá z rodinných skupin založených na mateřském principu. Velkým pozitivem je schopnost přijmout početnější sourozenecké skupiny, kterým by jinak hrozilo rozdělení. Přestože rodiny založené manželským párem se blíží více k tzv. normálnímu modelu, SOS vesničky prokazují vysokou stabilitu. Nehrozí zde totiž rozvody. Otcovský prvek tu ovšem nikdo nenahradí. Matějček, Bubleová, Kovařík v roce 1997 uveřejnili výsledky dlouhodobého sledování dětí vyrostlých v SOS dětských vesničkách. Ty dokázaly, že dívky se velmi silně identifikují s jejich náhradními matkami a úspěšně přijímají ženské a mateřské role. Do chování chlapců se ovšem promítla absence otcovské autority. V mladším dospělém věku mívají častěji poruchy chování.²⁸

Žena, která se chce stát pěstounkou v SOS dětské vesničce, musí být fyzicky i psychicky zdravá a musí jí být mezi 30 až 45 lety. Zájemkyně čekají přibližně rok, než dostanou první skupinu dětí. Během tohoto roku musí projít psychologickým vyšetřením, teoretickou přípravou a praktikováním v SOS rodinách. Poté si budoucí „matka-pěstounka“ zažádá na pověřeném obecním úřadě o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem a pokud je zaevidována, čeká na samotné zprostředkování dětí.²⁹

²⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 48.

²⁶ Srov. *Základní historie* [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček [cit. 2006-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/historie.html>>.

²⁷ Srov. KUBÍKOVÁ, J. *Prohlášení předsednictva Sdružení SOS dětských vesniček* [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2.12.2005 [cit. 2006-03-22]. Dostupné na WWW: <http://www.sosvesnicky.cz/docs/prohl_predsednictva2-12-05.doc>.

²⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 49.

²⁹ Srov. BAJER, P., HUBIČKOVÁ, J. V období čekání na dítě prožívají budoucí pěstounky největší pochyby. *Sociální práce*, 2006, č. 1, s. 28-29.

3.2.2 Zařízení pro výkon pěstounské péče

Zřizovatel zařízení, kterým může být krajský úřad, obec i nestátní organizace, uzavírá s pěstouny písemnou dohodu o vzájemných právech a povinnostech. V tzv. rodinných buňkách pečují manželské páry o skupinu dětí nepřesahující zpravidla deset dětí. Takto uměle vytvořená rodina žije zcela samostatně, začleněna do normální populace.³⁰ Pěstouni dostávají od zřizovatele zařízení odměnu, posuzovanou jako mzdu. Klady skupinové PP jsou zmíněny již v kapitole 3.2 *Pěstounská péče skupinová*. Problematikou těchto rodin nebývá jejich kvalita, ale kvantita. Psychologická šetření poukazují na to, že „láska rodičovská“ dokáže pojmout maximálně deset dětí. Jedná-li se ovšem o děti s výchovnými problémy apod., tento počet se podstatně snižuje. Proto některým rodinám s velkým počtem dětí stejného věku nebo s dětmi, které vyžadují zvláštní péči, hrozí riziko, že se více podobají dětskému domovu rodinného typu než náhradní rodinné péči.³¹

4 Indikace pěstounské péče

Tato kapitola se zabývá indikací PP, tedy výběrem formy náhradní péče pro děti ocitající se mimo domov. Otázka indikace, tj. kam které dítě má přijít, dnes není jednoduchá. Existuje totiž více možností. Rozhodování by nemělo zůstat pouze na sociálním pracovníkovi, ale mělo by být výsledkem práce celého týmu (sociální pracovník, psycholog, ředitel ústavu, pediatr, právník a v neposlední řadě by se mělo, pokud je to alespoň trochu možné, přihlížet i na názor dítěte a biologických rodičů). První fakt, který může mít už zpočátku rozhodující charakter, je **právní hledisko**. Pokud není dítě právně „volné“, nemůžeme uvažovat o adopci. To znamená, že většina dětí vhodných pro pěstounskou péči není právně „volné“.

Další činitel, který výrazně ovlivňuje typ náhradní péče, je **biologický činitel**. Děti s genetickou zátěží mají mnohem menší šanci být osvojeny. Matějček v tomto případě považuje za nejvhodnější řešení zvolit individuální pěstounskou péči. Pohlaví dítěte nemá

³⁰ Srov. SVOBODOVÁ, M.; VRTBOVSKÁ, P., S.; BÁRTOVÁ, D. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České Republice (2001). *Sociální práce*, 2003, roč. 21, č.2, s. 37.

³¹ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 49

zásadní vliv na výběru formy náhradní péče. Pouze při pěstounské péči skupinové, by měl být počet dívek a chlapců ve skupině přibližně vyrovnaný. Vnější zjev dítěte by měl být přijímán jako životní danost a neměl by výrazně ovlivňovat výběr náhradní péče. Zejména kvůli předsudkům tomu tak není a děti s netypickým zjevem (myslí se tím malý nebo velký vzrůst apod.) nebo s etnicky podmíněnými charakteristikami ve vnějším zjevu, jsou jen málo umisťovány do adopce. I zde je specifickou indikací (tj. tou nejvhodnější) pěstounská péče. Poslední faktor biologického činitele je tělesný vývoj a zdravotní stav. Dítě s těžkým zdravotním postižením je do adopce přijímáno jen výjimečně. Opět se pro něj specifickou indikací stává pěstounská péče – jak individuální tak skupinová.³²

U **vývojových faktorů** hraje nemalou roli věk dítěte. Čím je dítě mladší, tím má větší šanci dostat se do adoptivní rodiny. Pro děti starší osmi let, už je nejvhodnější indikací pěstounská péče individuální nebo skupinová. Děti v období puberty se ale většinou špatně přizpůsobují vnitřní citové atmosféře rodiny i jejímu vnitřnímu řádu, proto je pro ně přijatelnějším řešením umístění do dětských domovů. Podprůměrná inteligence, mentální retardace, poruchy chování, projevy psychické deprivace, to vše snižuje šanci dětí na umístění do adopce. Ve všech těchto případech je specifickou indikací pěstounská péče.³³ Z výzkumů Langmeiera a Matějčka o psychické deprivaci, které zveřejnili ve svém společném díle *Psychická deprivace v dětství* (1974), vyplývá, že dítě nutně potřebuje ke svému zdravému vývoji funkční rodinu uspokojující jeho psychické potřeby. Kniha *Psychická deprivace v dětství* má mezinárodní význam. Její autoři vypracovali koncepci psychické deprivace, dále pak vymezili a následně rozdělili základní psychické potřeby na: potřebu stimulace; potřebu „smysluplného světa“; potřebu jistoty a bezpečí; potřebu osobní identity; potřebu „otevřené budoucnosti“.

Sociální činitel (vztah dítěte ke společenskému prostředí) se také může stát hlavním důvodem pro umístění dítěte do pěstounské péče. Myslí se tím například početná sourozenecká skupina, existující vazba na biologické rodiče, prarodiče. Pravděpodobně od 1. června 2006 začne v ČR fungovat pěstounská péče na přechodnou dobu. Tento model PP přímo vyžaduje kontakt biologických rodičů s pěstouny. Poslední činitel, který může mít vliv při výběru NRP, je **činitel situační** (vnější podmínky dítěte – bydlí nová rodina ve městě, na vesnici; jak daleko je do školy, ...). Tento činitel nebývá rozhodujícím prvkem. Ovšem

³² Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 75-80.

³³ Srov. Tamtéž, s. 80-88.

například rodině, která bydlí daleko od města, lékaře a speciální školy a nevlastní automobil, zřejmě nebude doporučeno, aby přijala do pěstounské péče těžce postižené dítě.³⁴

Na konci kapitoly je vhodné zmínit, že každý případ výběru NRP je nutno posuzovat odbornými pracovníky a hlavně individuálně. Všechny tyto činitele navíc ovlivňuje ještě komplex činitelů ostatních, motivy pěstounů apod.

5 Zprostředkování pěstounské péče

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. v ustanoveních § 20 až § 27. Nejpřirozenější a velmi častou formou pěstounské péče je PP příbuznými. Zásahy státu zde při zprostředkování, podala-li návrh na svěřeni dítěte osoba dítěti příbuzná nebo blízká jemu či jeho rodině (§ 20 odst. 3 téhož zákona), nejsou vyžadovány. Stát i nestátní organizace přicházejí do role při zprostředkování PP „klasické“. Jejich úlohou je vybrat pro dítě co nejvhodnější pěstouny a pro pěstouny co nejvhodnější dítě. Zájemcům o pěstounskou péči poskytuje stát specifickou bezplatnou formu sociální pomoci. Tato pomoc čerpá a opírá se o práva dětí a žadatelů o náhradní rodinnou péči, dlouhodobé souvislosti v oblasti psychiky, sociálních vazeb atd. Nestátní organizace, které mají akreditaci MPSV ČR vstupovat do centrální počítačové evidence dětí neumístitelných v ČR, a orgány sociálně-právní ochrany dětí vyhledávají vhodné náhradní rodiče. Při zprostředkování PP se nejvíce hledí na zájem a blaho konkrétního dítěte.³⁵

Žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče podává žadatel na úřadě obce s rozšířenou působností nebo na obvodním úřadě. Vyplňuje do ní svůj zdravotní, ekonomický a sociální stav. Samotné zprostředkování provádí příslušný krajský úřad a MPSV. Na tomto místě se musí žadatel podrobit psychologickému vyšetření, na jehož základě bude stanoveno rozhodnutí o tom, zda je žadatel vhodný stát se náhradním rodičem. Vhodní žadatelé jsou zařazeni do registru žadatelů o náhradní rodinnou péči a čekají, než jim bude vyhledáno dítě. Některé kraje mají „čekací dobu“ poměrně dlouhou – až několik let. To způsobují například vysoké nároky žadatelů na dítě (dítě bezproblémové, bez handicapu, s nadprůměrnou

³⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 90-91.

³⁵ Srov. PRŮŠOVÁ, L. *Zprostředkování náhradní rodinné péče. Náhradní rodinná péče*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 10.

inteligencí apod.) nebo nedostatek dětí vhodných pro určitou formu náhradní rodinné péče (to se týká zejména osvojení).³⁶

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, v § 11 ukládá povinnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností zajišťovat přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Posláním přípravy je poskytnout těmto lidem potřebné minimum vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče.

5.1 Děti obtížně umístitelné do náhradní rodinné péče

Některé děti mají nízkou šanci dostat se do náhradní rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky vede centrální počítačovou evidenci dětí obtížně umístitelných v ČR. Pro tyto děti se snaží najít vhodnou rodinu i nestátní organizace, které mají akreditaci MPSV ČR. Ke dni 31.8. 2003 bylo takovýchto dětí v evidenci 371. Nejčastější důvody, které komplikují umístění do náhradní rodinné péče, jsou zdravotní handicapy, výchovné problémy či věk (137 dětí bylo ve věkovém rozpětí 10-13 let, 82 dětí je starších 14 let). Zdravotní rizika tvoří mozková obrna, epilepsie, těžké smyslové vady, vrozené vývojové vady, výchovnými riziky jsou poruchy chování a emocí, hyperkinetické poruchy, následky týrání a vrácení z NRP. Pro 280 dětí byla vhodná pouze pěstounská péče. Další faktor, který výrazně ovlivňuje umístění do náhradní rodinné péče je příslušnost k etniku, 66% z celku tvoří romské děti.³⁷

Pěstouni mívají většinou strach z rozdílné mentality romského dítěte, z jeho dospívání a z reakcí okolí. Proto se snaží zejména nestátní neziskové organizace, jako například brněnské Sdružení pěstounských rodin, šířit osvětu mezi současnými i potencionálními náhradními rodinami. Pořádají besedy na téma výchovy romského dítěte v neromské rodině, letní pobyty pro romské i pěstounské rodiny atd.³⁸ Středisko Náhradní rodinné péče (SNRP) v čele s PhDr. Vědunou Bubleovou navrhuje, aby romští asistenti a sociální pracovníci hledali, vybírali a připravili romské pěstounské rodiny tak, aby sociálně osiřelé romské děti

³⁶ Srov. PRŮŠOVÁ, L. Zprostředkování náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 11.

³⁷ Srov. STARÁ, A. Přehled údajů vedených o dětech v evidenci MPSV. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s.13-14.

³⁸ Srov. BAJER, P., SVOBODOVÁ, P. Okruh klientů z řad pěstounských rodin se stále rozšiřuje. *Sociální práce*, 2006, č. 1, S. 25.

mohly být alespoň v některých případech umístěny do náhradních romských rodin.³⁹ Na Slovensku v Košickém kraji fungovalo v roce 2004 zatím dvacet romských rodin, které si vzaly z dětských domovů do své péče 22 romských dětí.⁴⁰

Mezi nestátní neziskové organizace, které vyhledávají vhodné osvojitele a pěstouny pro obtížně umístitelné děti patří organizace: Rozum a cit; Malý princ; Středisko náhradní rodinné péče; NATAMA; Lásku dětem; FOD; Sdružení SOS dětských vesniček; Farní charita Děčín; Oblastní charita Přerov; ISIS; Návraty; Rodina sv. Zdislavy; Amaltea; Trialog; Rodinný kruh „R-kruh“; STROP; Kojenecký ústav s dětským domovem pro děti do tří let - Opava.⁴¹

Vlastní komentář: Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Sušice od roku 2003 do dneška eviduje pouze jeden manželský pár, který přijal do osvojení dva chlapce polorómského etnika (evidenční list žadatelů o osvojení/pěstounskou péči rozděluje na stránce 3 – Požadavek na dítě – etnikum dítěte na bílé, rómské, polorómské a jiné etnikum). Ostatní žadatelé nejsou ochotni přijmout dítě rómského, polorómského či jiného etnika. Žadatelé o osvojení či pěstounskou péči na Městském úřadě Sušice odmítají přijmout dítě se smyslovou a tělesnou vadou a dítě hůře vzdělavatelné. Pouze jeden manželský pár byl ochoten osvojit dítě od tří do šesti let. Zbylí žadatelé si přejí získat dítě od narození do tří let. Tyto informace byly získány na oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Sušice vlastním zkoumáním evidenčních listů žadatelů o osvojení/pěstounskou péči. Žadatelů o náhradní rodinnou péči bylo od roku 2003 do poloviny dubna 2006 celkem dvanáct. Ani jeden z žadatelů neměl zájem o pěstounskou péči. (Evidenční list žadatelů o osvojení/pěstounskou péči se nachází v příloze č.I)

V USA bylo ke 30. září 2004 v pěstounské péči 518 000 dětí. Většina z nich je do dočasné PP umístěna proto, že je rodiči zneužívána nebo zanedbávána. Průměrný věk dítěte v pěstounské péči je 10 roků. Dítě stráví v pěstounské péči průměrně 30 měsíců. Poté je buď vráceno zpět do rodiny, je-li situace v rodině lepší, nebo je adoptováno či umístěno do ústavní péče. V roce 2004 bylo 59% adoptovaných dětí adoptováno svými pěstouny, 24% dětí příbuznými.⁴² Děti jiného etnika než je většinová společnost, setrvávají v pěstounské péči

³⁹ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H. *Systémy přípravy pěstounů a osvojitelů. Srovnávací studie s příklady vybraných typů.* [online] Středisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 1999, s.40, [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Kovarik-systemy_pripravy.pdf>.

⁴⁰ Srov. POLÁKOVÁ, A., JANÍČKOVÁ, A., KOPECKÝ, D. *Romové v České republice* [online]. Praha: Český rozhlas 7 – Radio Praha [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18567>>.

⁴¹ Srov. MPSV. *Osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.* poslední aktualizace 23.02.2006 [cit. 2006-04-03] Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/983/evidence_datum_230206.pdf>.

⁴² Srov. NATIONAL FOSTER CARE MONTH. *Facts About Children In Foster Care* [online]. [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fostercaremonth.org>>. (vlastní překlad)

delší dobu než ostatní děti a je méně běžné, že by byly adoptovány, nebo vráceny zpět do rodiny.⁴³

6 Nové návrhy modelů pěstounské péče v ČR

Kapitola 4.1 *Děti obtížně umístitelné do náhradní rodinné péče* poukazuje na nemalý počet dětí obtížně umístitelných v České republice. Týká se to zejména dětí se zdravotním znevýhodněním, výchovnými problémy, věkem nad deset let, odlišného etnika, početnější sourozenecké skupiny a dětí závislých na omamných látkách atd. Navíc péče o tyto děti je velmi náročná a neobejde se bez odborné přípravy, výcviku a dlouhodobého pomocného vedení. Proto by bylo vhodné rozšířit formy náhradní rodinné péče o další alternativy, aby se mohly uspokojit zájmy a potřeby dětí, které se ocitly v nepříznivé situaci. V mnoha vyspělých zemích došlo k diferenciaci pěstounské péče, a to především na terapeutickou a profesionální PP. Právě profesionální pěstounská péče v České republice chybí, i přes dlouhodobé snahy odborníků o její zavedení. MPSV již začalo věnovat pozornost této problematice a samo podporuje výzkumy různých podob, typů a forem profesionální pěstounské péče ve světě. Cílem těchto výzkumů je nalezení vhodných modelů snadno převeditelných na naše poměry.⁴⁴

6.1 Profesionální pěstounská péče

Profesionální pěstounskou péči (PPP) lze chápat jako alternativu k tradičnímu pojetí pěstounské péče. Rozdílů je několik. Jedním z hlavních je doba pobytu dítěte - v PPP je časově omezena. Teoreticky to platí i o pěstounské péči „klasické“, v praxi však ve většině případů zůstávají děti v náhradní rodině až do osmnáctého roku a často ještě mnohem déle, dokud se sami neosamostatní. S profesionální pěstounskou péčí je i neoddělitelně spojena

⁴³ Srov. NATIONAL FOSTER CARE MONTH. *Disproportionality Facts About Children Of Color In Foster Care* [online] [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fostercaremonth.org>>. (vlastní překlad

⁴⁴ BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H. , aj. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodin* [online]. Sředisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 2002, s. 34, [cit. 2006-04-03] Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf>.

⁴⁵ Srov. ROTREKLOVÁ, E. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s. 8.

odborná pomoc rodině v krizové situaci, jejíž cílem je sanace původní rodiny.⁴⁵ „Za klíčový rozdíl je možno považovat to, že se jedná o systémovou pomoc celé rodině, nikoliv jen dítěti a cílem je to, aby se dítě mohlo vrátit do svého přirozeného rodinného prostředí.“⁴⁶ Nutná je spolupráce s biologickou rodinou, která by měla vést k návratu dítěte do vlastní rodiny. Profesionální pěstounská péče funguje s dobrými výsledky v mnoha zemích Evropy (Belgie, Rakousko, Dánsko, Irsko, Švýcarsko, Norsko, Velká Británie a jiné), v USA, Japonsku, Austrálii. Krátce i na Slovensku.

Občanské sdružení DOM pořádalo v červnu 2003 v poslanecké sněmovně jednodenní konferenci k tématu *profesionální pěstounská péče*, kterou se snaží legislativně prosazovat v rámci svého projektu Proměna. V poslanecké sněmovně zazněly zkušenosti profesionálního pěstouna, sociálního pracovníka s profesionálním pěstounstvím a organizace, která službu PPP provozuje. Cílem konference bylo seznámit poslance a všechny, kteří jsou zodpovědní za vytváření sociální politiky, s poznatky týkající se zavádění a praxe profesionální pěstounské péče v evropském kontextu. Projekt Proměna se snaží vytvořit návrh nové koncepce profesionální pěstounské péče. Vychází při tom z dlouholetých evropských zkušeností. Za cíl si klade vytvoření odborných podkladů pro rozvoj státní politiky v této oblasti.⁴⁷

6.1.1 Cílové skupiny PPP

Návrh modelu PPP hovoří o tom, že profesionální pěstounská péče je především určena:

- dětem, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, ale ten se o dítě nemůže z vážných (zdravotních, sociálních či jiných) důvodů po určitou (krátkou) dobu plnohodnotně starat – rodina se ocitá v dočasné krizi (např. rozvrat manželství, náhlé vážné onemocnění, úmrtí v rodině, ztráta zaměstnání, bydlení apod., akutní ohrožení funkcí rodiny apod.),
- dětem mladých nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou rodičovskou roli. PPP se může (a měla by) týkat i těchto matek samotných, a to společně s jejich dětmi,
- dětem drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení. I zde by mělo být možné umístit – v indikovaném případě – dítě společně s matkou do péče PPP rodiny,

⁴⁶ Tamtéž, s. 8.

- dětem žijícím v rodině dlouhodobě nefunkční – např. dochází-li k domácímu násilí, zneužívání, fyzickému či psychickému strádání (týrání) některého člena rodiny,
- dětem, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody,
- dětem, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejich rodina či jeden z členů – obvykle matka - nezvládá dočasně tuto zátěž,
- dětem, které onemocní závažnou chorobou a rodina trvale nezvládá tuto zátěž, avšak nesouhlasí s umístěním dítěte do ústavního zařízení,
- dětem, které jsou vrácené z neúspěšné formy NRP – především pěstounské,
- a dalším dětem, které se ocitnou v jakékoliv další nepříznivé životní situaci.⁴⁸

Tyto děti právě velmi často tvoří evidenci MPSV dětí obtížně umístitelných v ČR. Vzhledem k tomu, že v posledních letech ubývá žadatelů o pěstounskou péči, a to jak obecně, ale především pro již zmíněnou cílovou skupinu – opuštěných, zdravotně a sociálně znevýhodněných dětí, je nutné vytvořit novou alternativu dosavadnímu systému náhradní rodinné péče. Středisko náhradní rodinné péče v roce 2002 vytvořilo návrh modelu profesionální pěstounské péče pro Českou republiku.⁴⁹

6.1.2 Návrh modelu PPP pro ČR

Středisko náhradní rodinné péče (Bubleová V., Kovařík J., Pazlarová H., Janíčková R.) za přispění MPSV ČR, respektive Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) vypracovalo projekt: *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Na základě tohoto projektu vypracovali návrh modelu profesionální pěstounské péče pro ČR. PPP pak dělí na *krátkodobou* a *dlouhodobou*. Největší inspirací se stal pro tento návrh model z Rakouska, Slovenska a Velké Británie.⁵⁰

⁴⁷ DOM, SNRP. Konference o profesionální pěstounské péči v parlamentu. *Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 2, s. 9.

⁴⁸ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H., aj. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny* [online]. Středisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 2002, s. 35, [cit. 2006-04-03] Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf>

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 3

⁵⁰ Srov. BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H., et al. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny* [online]. Středisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 2002, s. 21, [cit. 2006-04-06] Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf>

Krátkodobou profesionální pěstounskou péči (KPPP) může zajišťovat fyzická osoba nebo manželský pár. Podle názvu se její délka počítá na dny, maximálně na několik měsíců, a v jejím průběhu by měla být zhotovena komplexní sociální diagnóza a prognóza dítěte. Tento model je vhodný zejména při probíhající krizi v rodině, z důvodů diagnostických nebo dojde-li k hospitalizaci rodiče a není nikdo, kdo by se o dítě postaral. Dítěti je poskytnuta ochrana a pomoc k překonání obtíží a rodiče získají čas na řešení všech svých problémů. Mimo to je s dětmi i rodiči započat nápravný, terapeutický a rehabilitační program. V Mezinárodním srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny doporučují autoři maximální délku pobytu dítěte v KPPP na jeden rok a maximální počet dětí v KPPP dvě. Dlouhodobá profesionální pěstounská péče (DPPP) může trvat až několik let, maximálně do osmnáctého roku dítěte (jedná-li se o dítě nezaopatřené, studující do 26 let). Některá KPPP může přejít v dlouhodobou, pokud se nepodaří vytvořit takové podmínky, aby byl možný návrat dítěte zpátky do rodiny. Přesto práce s rodinou stále pokračuje.⁵¹

Dle návrhů, by měli být profesionální pěstouni vybíráni podle současných kritérií, ale navíc se počítá s vypracováním speciálního nastavbového kurzu pro PPP. Zde se seznámí se základy pedagogiky, psychologie, sociálně-právní oblasti apod. Cílem tohoto kurzu bude zejména příprava profesionálních pěstounů na komunikaci a spolupráci s biologickou rodinou, nejbližším okolím a úřady. Ten kdo projde tímto kurzem, by měl umět komunikovat s celou rodinou, ale i s jednotlivými členy osobně, měl by mít přehled o problematice závislostí, domácího násilí a měl by být schopen připravit a realizovat aktuální výchovně-terapeutický plán pro každé dítě. Jednu skupinu profesionálních pěstounů by mohli tvořit starší, zkušenější pěstouni (jednotlivec či manželský pár). Ti druzí zájemci by měli být absolventi sociálně orientovaných oborů a pomáhajících profesí s několikaletou praxí v oboru. Budoucí profesionální pěstouni budou tvořit tým s rodinným sociálním pracovníkem. Společně připraví terapeutický a nápravný plán pro každé dítě. Finanční ocenění je samozřejmě vyšší než u pěstounské péče „klasické“.⁵²

Návrh tohoto modelu se opírá o zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, o zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších

⁵¹ Srov. BUBLEOVÁ, V., a kol. Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. V, č. III, s. 33.

⁵² Srov. BUBLEOVÁ, V., a kol. Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. V, č. III, s. 34.

předpisů a o zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a o právní předpisy o sociálním zabezpečení. Počítá se také s tím, že MPSV vypracuje metodický pokyn nebo vyhlášku o provádění PPP. Profesionální pěstounská rodina uzavře s orgánem sociálně-právní ochrany dětí v místě trvalého bydliště smlouvu. Tento vypracovaný model ponechává státu všechny rozhodovací pravomoci v oblasti náhradní rodinné péče – výběr, posuzování a zprostředkování, kontrolu a vyhodnocování PPP. Nestátní neziskové organizace mohou například náhradním profesionálním rodinám nabízet podpůrné programy typu: školení, pobyty, kurzy s dalšími rodinami a odborníky, osvětu – časopisy.⁵³

Stejně tak jako v pěstounské péči i v profesionální pěstounské péči musí probíhat pravidelné návštěvy sociálního pracovníka (tento návrh modelu PPP doporučuje používat termín - rodinný sociální pracovník). Rodinný sociální pracovník by měl být z oddělení pro náhradní rodinnou péči nejbližšího místního orgánu péče o dítě. Měl by být schopen plnit funkci „koordinátora“ týmu složeného ze: sociálního pracovníka pro náhradní rodinnou péči, který zná dobře biologickou rodinu dítěte; psychologa; právníka; profesionální pěstounské rodiny a dítěte, je-li starší sedmi let, mělo by se přihlížet k jeho názorům. Spolu s nimi vytváří „dlouhodobý rodinný plán“ – jak má vypadat práce s dítětem v profesionální pěstounské rodině; jaká má být práce s biologickou rodinou a jaká bude spolupráce s oběma rodinami dohromady.⁵⁴

Autoři tohoto návrhu modelu PPP pro ČR k jeho realizaci doporučují:

1. *„Zajistit pilotní projekt PPP přibližně v pěti vybraných, v současné době dobře fungujících zařízeních pro výkon pěstounské péče.“*
2. *„ Po skončení a vyhodnocení první fáze připravit a jasně definovat podmínky pro PPP v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a vypracovat metodický pokyn či vyhlášku o provádění PPP a pokusit se všemi prostředky (prostřednictvím státních i nestátních organizací, médií apod.) všestranně propagovat a rozšířit tuto novou formu péče o děti v obtížné životní situaci u nás.“⁵⁵*

⁵³ Srov. BUBLEOVÁ, V., a kol. Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. V, č. III, s. 34.

⁵⁴ Srov. Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

6.2 Kritika návrhu modelu profesionální pěstounské péče

Proti návrhu modelu PPP, který vypracovalo SNRP za přispění VÚPSV, vnesla prof. PhDr. Jarmila Koluchová, DrSc. a doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. kritiku v článku *Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči*. Podle nich nevychází tento model z důkladné analýzy historie a současné situace v pěstounské péči u nás. Upozorňují na to, že krátkodobá PPP neodpovídá psychickým potřebám dítěte. Nejvíce jim vadí velký důraz, který klade návrh modelu PPP na potřeby a zájmy biologických rodičů a nedocení skutečných psychických potřeb dítěte (ty rozdělují na čtyři skupiny– sensorické, kognitivní, emoční a sociální).⁵⁶ Například jestliže má dítě potřebu perspektivy a společné budoucnosti, je vhodné ho z pěstounské rodiny, která dobře funguje, vracet zase někam, kde prožil otřesné zážitky? Přesto souhlasí s tím, že je třeba doplnit současný systém NRP o krátkodobou či speciální pěstounskou péči. Chápu ji ale úžeji než autoři návrhu PPP. Také kritizují používání názvu „profesionální“ v PPP. Tento pojem může naznačovat, že dosavadní pěstounská péče nebyla na dobré odborné úrovni a tudíž je už překonaná.⁵⁷ Ing. Miroslav Opatřil ze Sdružení pěstounských rodin v Brně se staví proti názvu „profesionální“. Používání tohoto názvu podle něho znamená pro ostatní pěstounské rodiny, že jsou neprofesionální.⁵⁸

Další problém spatřuje Koluchová a Sobotková v okamžitém využití PPP, jak si přeje Středisko náhradní rodinné péče. K okamžitému využití musí existovat systém sanace biologických rodin, a to na dobré úrovni. Podle nich je však u nás zatím v začátcích. Také se staví proti tomu, aby do krátkodobé PPP s perspektivou návratu byly svěřovány děti, které původní rodina nějak týrala či zneužívala a děti, které byly vráceny z pěstounské rodiny. Podle Koluchové a Sobotkové potřebují tyto děti konečně stabilní prostředí, tedy dlouhodobou pěstounskou péči, byť po přechodném pobytu v citově neutrálním prostředí dětského domova. Dále nesouhlasí s tím, aby dítě, které vážně onemocnělo, a má dobrý vztah s matkou, bylo umístěno do PPP. Na tomto místě je potřeba věnovat podporu a pomoc matce,

⁵⁶ Pražská škola vývojové psychologie a psychické deprivace (zejména: Langmeier, Matějček) rozděluje základní psychické potřeby na: potřebu stimulace; potřebu „smysluplného světa“; potřebu jistoty a bezpečí; potřebu osobní identity; potřebu „otevřené budoucnosti“. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 209-210, ISBN 80-7178-548-2.

⁵⁷ Srov. KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi* [online]. Solen : 2004. [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2004/01/04.pdf>>.

⁵⁸ Srov. OPATŘIL, M. K tématu profesionální pěstounské péče. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s.46.

aby tuto situaci byla schopna zvládnout.⁵⁹ Ani model dlouhodobé PPP návrhu modelu PPP nepřijaly autorky *Významu uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči* kladně. Nejsou pro to, aby dítě žilo několik let v instituci, která je odbornou výchovou dětí, bez psychologického rodičovství.

Prof. PhDr. Jarmila Koluchová, DrSc. a doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. chválí dlouhodobost naší pěstounské rodiny a její pojetí jako skutečné rodiny se všemi jejími terapeutickými možnostmi. Doporučují proto začínat u nás s PPP uvážlivě a s využitím odborníků, výzkumů a pěstounů. I tato forma náhradní rodinné péče by měla opravdově naplňovat psychické potřeby dětí.

Ing. Miroslav Opatřil dále navrhuje chránit dítě v dlouhodobé PPP do věku osmnácti let před přímým kontaktem s biologickými rodiči, a to v případech, kdy se v krátkodobé PPP nepodaří pomoci biologické rodině tak, aby mohla přijmout zpátky své dítě (například léčení alkoholiků a drogově závislých má slabé výsledky). V Anglii, kde tento zákaz není, pak děti často rotují z jedné krátkodobé PPP do druhé, podle toho, kdy jsou biologičtí rodiče v pořádku a kdy prodělávají znovu léčení. Pěstouni by byli povinni pouze písemně informovat biologické rodiče o dětech.⁶⁰

6.3 Pěstounská péče specializovaná na mladé lidi a nezletilé matky

Opuštěné děti starší deseti let mají velmi stíženou šanci dostat se z ústavu do náhradní rodinné péče. V evidenci MPSV ČR obtížně umístitelných dětí do náhradní rodinné péče tvoří jednu z nejpočetnějších skupin dětí starší deseti let.⁶¹ Péče o tyto děti může být velmi náročná. Navíc dítě po dvanáctém roku života se již těžko zcela spontánně přizpůsobí vnitřní citové atmosféře rodiny i jejímu vnějšímu řádu, protože v období puberty má dítě většinou kritický

⁵⁹ Srov. KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi* [online]. Solen : 2004. [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2004/01/04.pdf>>.

⁶⁰ Srov. OPATŘIL, M. K tématu profesionální pěstounské péče. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s. 45-46.

⁶¹ Srov. STARÁ, A. Přehled údajů vedených o dětech v evidenci MPSV. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s. 14.

postoj k autoritám.⁶² Proto by měli být pěstouni, specializující se zejména na děti staršího věku, odborně školeni v oblasti vývojové psychologie apod.

Dosavadní pěstounské péče v ČR by měla být rozšířena i o pěstounskou péči zaměřenou na péči o nezletilé matky a jejich děti. Pěstouni pomůžou dívce s péčí o dítě a dále jim poskytnou domov. Cílem je naučit nezletilou matku pečovat o své dítě a postarat se o něj i o sebe. Důležité přitom je nepřebírání zodpovědnosti matky na sebe a respektování její mateřské role.

6.4 Pěstounská péče specializovaná na děti s různými obtížemi

Dítě s těžkým zdravotním postižením se jen výjimečně dostane do adoptivní rodiny. Pro tyto děti je vhodná pěstounská péče individuální i skupinová. Žadatelů o pěstounskou péči ochotných přijmout dítě s postižením je nedostatek. Proto *Vládní výbor pro zdravotně postižené občany v Národním plánu podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009* v bodě 2.16 hovoří o tom, že je třeba rozvíjet specifické formy podpůrné pěstounské péče na přechodnou dobu. Biologičtí rodiče za podpory odborníků budou moci znovu převzít dítě se zdravotním postižením do své péče.⁶³ Do této formy speciální péče patří také děti, jejichž matky užívaly v těhotenství návykové látky, děti nevléčitelně nemocné a děti HIV pozitivní. Specifikum tohoto druhu péče je nutná spolupráce pěstounů se specialisty v různých oborech medicíny a dalších odborných oblastech.

6.5 Respirní pěstounská péče

Tento typ pěstounské péče by představoval jakousi pomoc pro profesionální pěstounské rodiny (v Anglii je často využíván i pro běžné rodiny)⁶⁴ ve formě až týdenního pobytu dětí mimo náhradní rodinu u „respirních“ pěstounů. Vyškolení pěstouni pomáhají profesionálním

⁶² Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 81, ISBN 80-7178-304-8.

⁶³ Srov. VLÁDNÍ VÝBOR PRO ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ OBČANY. *Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009* [online]. Praha : MPSV, 2005. [cit. 2006-04-14]. Dostupné na WWW: < http://www.esfcr.cz/files/clanky/1284/NPPI_2006-9.pdf>.

⁶⁴ Srov. BUBLEOVÁ, V., a kol. *Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. 5, č. 3, s. 34.

pěstounským rodinám, pokud se cítí unaveny a potřebují načerpat novou energii. Tuto pomoc je možno čerpat několik dnů až týden, například na víkend nebo o prázdninách. Podpůrní pěstouni pracují s jednou nebo i více profesionálními pěstounskými rodinami. U dlouhodobé pěstounské péče může být respitní pěstounská péče poskytována i formou pravidelných služeb v rodinách.⁶⁵

6.6 Pěstounská péče specializovaná na sourozenecké skupiny

Je-li dítě ocitající se mimo rodinu bez sourozenců nebo má sourozence ne příliš věkově vzdáleného, je pro něho vhodná adopce nebo společné osvojení. Je-li mezi ním a sourozencem větší věkový rozdíl, nebo má sourozenců několik, specifickou indikací je pěstounská péče nebo SOS dětská vesnička, která je na velké sourozenecké skupiny zaměřená. Sourozenci tvoří přirozenou sociální skupinu a je správné je od sebe nerozdělovat. Rozdělení přichází do úvahy pouze ve výjimečných případech, jako je např. umístění jednoho sourozence do náhradní rodinné péče, ačkoliv druhý těžce postižený sourozenec je v ústavu sociální péče. Ovšem i v tomto případě by se měli zprvu hledat takoví pěstouni, kteří by byli ochotní přijmout obě děti.⁶⁶ Bylo by vhodné, aby i profesionální pěstouni byli školeni a následně někteří specializováni přímo na péči o sourozenecké skupiny dětí.

7 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

V březnu roku 2006 schválila poslanecká sněmovna novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kterou jí s pozměňovacími návrhy vrátil Senát. Prezident novelu podepsal 3. 4. 2006. Zákon by měl nabýt účinnosti prvním dnem druhého kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení (pravděpodobně tedy 1. června 2006). Novela obsahuje několik důležitých bodů, které přímo souvisí s touto bakalářskou prací. Uzakoňuje jednu z forem 'profesionální' pěstounské péče – **pěstounskou péči na přechodnou dobu.**

⁶⁴ Srov. BUBLEOVÁ, V., a kol. Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. 5, č. 3, s. 34.

⁶⁵ Srov. NATAMA. *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP) (II. část PPP)* [online]. Praha: Natama. [cit. 2006-04-14]. Dostupné na WWW: <<http://natama.cz/?sid=15>>.

⁶⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, s. 88-89.

Další změnou v oblasti pěstounské péče je **zvýšení odměny pěstouna**, a to dvojnásobně, za každé svěřené dítě budou pěstouni od června 2006 dostávat jako odměnu pěstouna 2400 Kč. (Výše dalších dávek státní sociální podpory: příspěvek na úhradu potřeb dítěte; příspěvek při převzetí dítěte; příspěvek na zakoupení motorového vozidla zůstává stejná) Pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče, a pěstouni pečující alespoň o tři děti nebo alespoň o jedno dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené, dostanou odměnu pěstouna ve výši 15600 Kč.⁶⁷

Mgr. Kateřina Beránková, tisková mluvčí MPSV, zdůrazňuje k novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, že **nestátní organizace jsou konečně partnery** v oblasti náhradní rodinné péče. Vysvětluje to tím, že pověřené subjekty budou mít oprávnění vyhledávat vhodné děti pro náhradní rodinnou péči a vhodné zájemce, kteří se chtějí stát pěstouny či osvojiteli. Informace o vyhledaných dětech a zájemcích pak budou oznamovat obecním úřadům obcí s rozšířenou působností.⁶⁸

Vlastní komentář: V tomto bodě nevidím nic nového, protože nestátní organizace akreditované MPSV již mohou (a dělají tak) vyhledávat pro obtížně umístitelné děti vhodné rodiče. Problém ovšem zůstává v tom, že ne všechny úřady a ne všechny ústavy využívají a přijímají tuto pomoc. Ačkoliv některé nestátní organizace (například FOD) si přejí větší pravomoce v oblasti zprostředkování náhradní rodinné péče, myslím si, že akt potvrzení vhodného dítěte vhodným náhradním rodičům by měl stále zůstat soudu, jak tomu v novele také je.

Pěstounská péče na přechodnou dobu vyžaduje spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí s biologickou rodinou. Novela bere v potaz, že **primárním zájmem dítěte** je žít s vlastními rodiči, popřípadě s blízkými osobami. Proto nařizuje orgánům sociálně-právní ochrany dětí také pravidelnou spolupráci s rodiči dětí, které se dostanou do ústavního zařízení. Cílem spolupráce je vyřešení sociální situace rodiny, což by znamenalo pro dítě návrat domů.

Vlastní komentář: Z praxe na Městském úřadě Sušice na oddělení sociálně-právní ochrany dětí však zatím vyplývá, že plnění tohoto cíle nebude úplně snadné. Domnívám se tak z důvodů malého počtu sociálních pracovníků na oddělení sociálně-právní ochrany dětí (na Městském úřadě Sušice pracují na

⁶⁷ Srov. BERÁNKOVÁ, K. *PS schválila novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Praha : MPSV, 15. 3. 2006 [cit 2006-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=1049>>.

⁶⁸ Srov. Tamtéž.

tomto oddělení čtyři sociální pracovnice, které měly dohromady na starost k 31. 12. 2005 1146 spisů Om a 76 spisů Nom).⁶⁹ Naději ovšem vidím ve zkvalitnění spolupráce státních orgánů s nestátními organizacemi. Řada nestátních organizací by byla schopna navštěvovat pravidelně rodiny, kterým byly děti odebrány. S jejich pomocí se pak mohou orgány sociálně-právní ochrany dětí snažit o návrat dítěte zpět do rodiny.

Další změny zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se již přímo této bakalářské práce netýkají. Například stanovení povinnosti lékařům, kteří budou mít podezření na týrání či zneužívání dítěte nebo zanedbávání péče o ně, zaznamenat tuto skutečnost a záznam zaslat příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pověřené osoby, které mohou poskytovat sociálně-právní ochranu dětí, by měly mít podle novely příslušné odborné vzdělání a praxi.⁷⁰

8 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Předešlá kapitola se zabývá novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která nabude účinnosti 1. 6. 2006. Tato novela umožní poskytovat první typ „profesionální“ pěstounské péče v ČR – pěstounskou péči na přechodnou dobu. *„Původně požadovaný institut profesionální pěstounské péče byl na základě velmi zásadních připomínek odborníků z řad psychologů, pediatrů a právníků, kteří mají praktické zkušenosti s pěstounskou péčí, transformován do tzv. pěstounské péče na přechodnou dobu.“*⁷¹ Význam přechodné pěstounské péče spočívá v tom, že děti, které mají zachované dobré citové vazby se svými rodiči a nemohou po relativně krátkou dobu pobývat z velmi závažných důvodů v jejich péči, budou moci vyrůstat v rodině a ne v kolektivním zařízení.⁷²

Hlavním úkolem těchto pěstounů bude samozřejmě péče o osobu dítěte. Vedle toho by měli ve spojení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a rodiči přispívat k vytvoření podmínek umožňujících návrat dítěte do původní rodiny nebo jeho přechod do rodiny

⁶⁹ Získáno ze statistiky Městského úřadu Sušice, která obsahuje počet spisů Om a Nom za rok 2005 z oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

⁷⁰ Srov. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Sněmovní list 995* [online]. Praha : PSP, 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WW:<<http://www.psp.cz/sqt/text/tisk.sqw?0=4&CT=995&CT1=0>>.

⁷¹ PRŮŠOVÁ, L. *Co je tzv. „pěstounská péče na přechodnou dobu* [online]. Praha : MPSV, 14. 2. 2005 [cit 2006-04-14]. Dostupné na WWW:<<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=311>>.

⁷² Srov. Tamtéž.

náhradní. Soud pak bude každé tři měsíce přezkoumávat, jestli již pominuly důvody pro umístění dítěte mimo domov nebo má-li být dítě svěřeno do jiné formy náhradní rodinné péče. Aby tak soud mohl jednat, musí být doplněn zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v § 45a o odstavec 5, který o tomto pojednává. Předpokladem svěřeni dítěte do této péče by měl být v první řadě jeho zdravotní stav, který nevyžaduje poskytování speciální péče a dále zvláštní odborné předpoklady vybraných pěstounů pro výkon této formy pěstounské péče. Na jejich přípravu MPSV ČR s krajskými úřady, českými i zahraničními odborníky připravuje metodické doporučení pro vedení těchto příprav.⁷³

Vlastní komentář: Z psychosociálního výcviku pořádaného PhDr. Vědunou Bubleovou a doc. PhDr. Jiřím Kovaříkem, PhD. za Středisko náhradní rodinné péče, a také díky praxi v rámci projektu „Odjinud a přece spolu - Kmotři při dětských domovech“ a praxi na oddělení sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě v Sušici usuzuji takto: děti, které mají zachované dobré citové vazby se svými rodiči a pro vážné důvody se ocitnou mimo rodinu, je velmi málo. Domnívám se tak proto, že jsem se zatím s žádným takovým případem nesetkala. Naopak jsem poznala řadu dětí, jejichž vazby na rodiče nejsou tak ideální. Přesto nechci navrhovaný model přechodné pěstounské péče zavrhnout, protože pro ty děti, které mají opravdu dobrý vztah s rodiči, je PP na přechodnou dobu vhodná pomoc. Myslím si ale, že by měla vzniknout i forma pěstounské péče, která počítá s ne tolik ideálními vztahy mezi dětmi a rodiči, a právě tuto problematiku by se pokoušela řešit např. odbornou pomocí rodinných psychologů, sociálních pracovníků a jinými odborníky v této oblasti. Zákon počítá s tím, že dítě se z PP na přechodnou dobu v relativně krátké době zase vrátí zpět k rodičům. Neupravuje ovšem počet pracovníků sociálně-právní ochrany dětí. Nezvýší-li se ale počet sociálních pracovníků, není možné, aby orgány sociálně-právní ochrany dětí dostatečně stíhaly návštěvy v těchto rodinách a byly jim schopny poskytnout potřebnou pomoc k tomu, aby se dítě mohlo v co nejbližší době vrátit zpět. Na můj dotaz: „Jak jste připraveni na pěstounskou péči na přechodnou dobu?“ Středisku náhradní rodinné péče (prostřednictvím internetové poradny na www.rodina.cz) a sociální pracovníci na Městském úřadě Sušice (osobně), jsem nedostala přesnou odpověď. Domnívám se, že je to především krátkou platností zákona (navíc zákon ještě nenabyl účinnosti). Jiný důvod vidím v tom, že MPSV ČR ještě nestihlo dodat nový metodický pokyn k samotným přípravám pěstounů na přechodnou dobu.

Další rozdíl mezi dosavadní PP a PP na přechodnou dobu je v ohodnocení. Tato novela nabízí „profesionálnímu“ pěstounovi místo dávek státní sociální podpory za určitých podmínek mzdu, čímž by byl zajištěn odvod na sociální a zdravotní pojištění. Jiným pozitivem je nová možnost, kterou nabízí novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Vytváří takové podmínky, díky nimž se bude moci využít institut předběžného rozhodnutí

⁷³ Srov. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Sněmovní list 995* [online]. Praha

soudu do 24 hodin. Takže se novorozeňata matek, které je hned po porodu odmítají přijmout, mohou na základě soudního rozhodnutí na dobu šestinedělí dostat do pěstounské péče na přechodnou dobu (viz. doplnění § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, kde se na konci odstavce 1 doplňuje věta "Jde-li o svěření dítěte do pěstounské péče podle zvláštního právního předpisu 33a) na přechodnou dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo na dobu do rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení, soud svěří dítě do pěstounské péče předběžným opatřením."). Během šesti týdnů od narození dítěte si může matka vzít dítě zpátky, nestane-li se tak, soud po několika měsících jejího nezájmu rozhodne o tom, že bude dítě umístěno do trvalé pěstounské péče nebo bude dáno k osvojení.⁷⁴

9 Sanace rodiny

Jakmile nabyde novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinnosti (pravděpodobně 1. 6. 2006), zvýší se „poptávka“ po aktivitách zaměřených na pomoc a podporu biologickým rodinám dětí umístěných do PP na přechodnou dobu. Cílem těchto aktivit bude vytvořit v rodině takové „klíma“, aby mohlo být dítě navraceno zpět. Podle Koluchové a Sobotkové je tento fakt jednou z překážek fungování profesionální PP v Čechách. Tvrdí totiž, že systém sanace biologických rodin je u nás zatím v začátcích.⁷⁵ Je evidentní, že samotní pracovníci sociálně-právní ochrany dětí, tuto podmínku pěstounské péče na přechodnou dobu nesplní. Je tedy i v zájmu státu, aby podporoval neziskové organizace, které poskytují služby v oblasti sanace rodin. Tyto organizace pak ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí mohou zajišťovat práci s rodinami a zabránit tak umístění dětí do ústavních zařízení v případech (zejména ze sociálních důvodů), kdy je potřeba pracovat s rodinou a ne ji ještě „potrestat“ odebráním dítěte.

Tato kapitola se pokusí krátce představit ve dvou podkapitolách projekty dvou nestátních neziskových organizací, zaměřených na pomoc rodinám, kterým hrozí odebrání dítěte či dětí.

: PSP, 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WW: <<http://www.psp.cz/sqt/text/tisk.sqw?0=4&CT=995&CT1=0>>.

⁷⁴ MÜLLEROVÁ, L. *Dítě není houska na krámě* [online]. Praha : MPSV, 14. 09. 2006 [cit. 2006-04-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=311>>.

9.1 STŘEP: Doprovázení rodin - alternativa k umístování dětí mimo domov

Občanské sdružení STŘEP je nestátní organizace pomáhající rodinám, jejichž děti jsou ohroženy zanedbáváním péče a v důsledku toho jim hrozí odebrání z rodiny a umístění do ústavní péče. Projekt *Doprovázení rodin - alternativa k umístování dětí mimo domov* realizuje STŘEP od roku 1997. Projekt nabízí takto „ohroženým“ rodinám ve všech obvodech pražských městských částí, v Kladně a v Berouně služby sociální intervence zaměřené na řešení problematik rodin s dětmi.⁷⁶ Jsou to především služby: speciální poradenství, pomoc při prosazování práv a zájmů, výchovné, vzdělávací a aktivační služby, nácvik a osvojení nových strategií chování, zprostředkování psychoterapie, příp. azylové bydlení. Důležitým kritériem pro zařazení rodiny do projektu je oboustranně kladný vztah mezi dítětem a rodiči. V rodině nesmí docházet k fyzickému týrání, sexuálnímu zneužívání ani k hrubému zanedbávání péče o dítě. Výsledky projektu poukazují na to, že intenzivní práce s rodinou, která vykazuje poruchy ve výchově dětí a v dalších sociálních vztazích může být efektivní. Za rok 2000 až 2002 bylo zahrnuto do projektu 93 rodin. Po ukončení spolupráce byla situace v 89% rodin stabilizována, takže nemuselo dojít k odebrání dítěte z rodiny, na 10% rodin byl uvalen soudní dohled a 1% dětí byla nařízena ústavní výchova. 26% rodin bylo do projektu doporučeno z oddělení sociálně-právní ochrany dětí, 23% rodin občanské sdružení STŘEP zkontaktovalo samo, 23% rodin doporučily soudní senáty péče o nezletilé děti. Ostatní zařízení, na jejichž popud byly rodiny zahrnuty do projektu, a další grafy s výsledky projektu jsou umístěny v příloze (příloha č. II)⁷⁷

V roce 2006 nabízí občanské sdružení STŘEP již víceúrovňový program sociálních služeb pro děti ohrožené odebráním z rodin ze sociálních důvodů, a to prostřednictvím středisek v Praze, Kladně a Berounu. STŘEP nabízí k projektu *Doprovázení rodin - alternativa k umístování dětí mimo domov* ještě projekt *Dejme šanci šanci - projekt rané intervence* a *Dobrovolnický projekt*. Druhý projekt je určený pro cílovou skupinu mladých sociálně handicapovaných rodičů s dětmi v raném věku (0-3 roky). Zaměřuje se na nácvik rodičovského chování a stabilizaci sociálních podmínek pro péči o dítě – jedná se o prevenci zanedbávání péče o děti. *Dobrovolnický projekt* je pro děti v rodinách, které jsou, nebo byly

⁷⁶ Srov. BECHYŇOVÁ, V. Doprovázení rodin 1998-2000. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. V, č. II, s. 9.

⁷⁷ Srov. BECHYŇOVÁ, V. Sanace rodiny – zkušenosti a výsledky. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003, s. 30-34.

zařazeny do jednoho z výše uvedených projektů sociálních služeb. Vybraní dobrovolníci pomáhají dětem při koordinaci a nácvičku školní přípravy a aktivním trávení volného času.⁷⁸

Vlastní komentář: Tato podkapitola nám ukazuje, že sanace rodiny přináší pozitivní výsledky. Pakliže dojde k odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do pěstounské péče na přechodnou dobu, může dojít za přispění o. s. STŘEP ke stabilizaci rodinných poměrů a k navrácení dítěte zpět do původní rodiny. Předpokládá to ovšem vzájemnou spolupráci mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí (za pozitivní lze označit, že největší procento rodin se do projektu dostalo na základě doporučení orgánů sociálně-právní ochrany dětí), nestátními organizacemi, pěstouny a biologickou rodinou dítěte. Jedna z hlavních překážek propojení projektů STŘEP s pěstounskou péčí na přechodnou dobu, a to celoplošně, je rozmístění středisek. Ty se nachází pouze v Praze, Kladně a v Berouně. V místech, které leží daleko od Prahy, by bylo vhodné buďto vytvořit nová střediska STŘEP, na to by ovšem muselo získat občanské sdružení dotace. Jinou variantou je vznik nových nestátních organizací nebo rozšíření již vzniklých neziskových organizací po celé republice, které se činností o.s. STŘEP inspirují a budou poskytovat podobnou činnost.

9.2 Středisko náhradní rodinné péče: Prevence sociálního osíření

Středisko náhradní rodinné péče (SNRP) funguje již necelých dvanáct let jako občanské sdružení, které poskytuje řadu služeb v oblasti náhradní rodinné péče. SNRP vytvořilo *Projekt prevence sociálního osíření*, který vychází ze zahraničních zkušeností. Hlavní činností projektu je pravidelná, systematická a dlouhodobá práce v rodinách, kde rodiče nedovedou, neumějí nebo nechtějí zvládat péči o své děti. Speciálně vyškolené asistentky pomáhají rodičům s dětmi (od jejich narození do tří let) v jejich rodinném prostředí pečovat správně o dítě. Tento projekt v ČR zatím nefunguje, protože se SNRP nepodařilo sehnat na jeho provoz dostatek financí. Vytvořili ovšem pilotní projekt a v současné době hledají nové sponzory a jiné zdroje financí.

V první fázi projektu, v průběhu roku 2002 a z části roku 2003, SNRP připravilo metodické materiály, přípravy a prezentace programu pro veřejnost atd. V druhé fázi projektu došlo na vytvoření pracovního materiálu programu Prevence sociálního osíření pro poskytování služeb v souladu se Standardy kvality sociálních služeb vydaných MPSV. Cílem

⁷⁸ Srov. STŘEP. *Víceúrovňový program sociálních služeb pro děti ohrožené odebráním z rodin ze sociálních důvodů* [online]. Praha : STŘEP, 2006 [cit. 2006-04-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.strep.cz/?loc=projekty>>.

tohoto programu je mimo jiné jeho postupné rozšiřování formou předávání know-how místním vytipovaným organizacím. Cílovou skupinu pro **Projekt prevence sociálního osiření** si vybralo SNRP prostřednictvím dotazníků, které poslalo do všech kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let. Snahou projektu je včasná detekce ohrožených a rizikových rodin, sanace biologické rodiny, zkvalitnění sociální práce pro těhotné ženy a především matky po porodu dítěte, hledání potencionálních zdrojů sociální opory a pomoci i mimo okruh širší rodiny (např. přátelé, komunita v níž matka žije,...) a propojení služeb SNRP s dalšími odbornými službami, například se službami zdravotními. Pracovníci **Projektu prevence sociálního osiření** ve zvolených zařízeních (např. porodnice, nemocnice apod.) chtějí nabízet potřebným matkám program projektu. Na základě výsledků efektivity práce s matkami bude probíhat zaškolování vhodných vybraných neziskových organizací, které budou moci nabízet tento program v dalších lokalitách.⁷⁹

⁷⁹ Srov. BRANDEJSOVÁ, V., PAZLAROVÁ, H. Zpráva o průběhu realizace projektu Prevence sociálního osiření. *Náhradní rodinná péče*. 2004, Roč. VII, č. II, s. 32-33.

Závěr

V úvodu jsem se zmínila, že pro opuštěné děti je jedna z šancí na lepší život náhradní rodinná péče. Ne všechny děti mají stejné šance být osvojeny nebo umístěny do pěstounské péče. Jedná se především o děti s tělesným nebo duševním handicapem, s problémovým chováním, s tmavší barvou pleti atd. Pro tyto děti může být novou nadějí pěstounská péče na přechodnou dobu. Tato forma NRP zatím v ČR nefunguje, proto o jejích výsledcích můžeme zatím pouze spekulovat.

Domnívám se, že pěstounská péče na přechodnou dobu neposkytne všem dětem, které jsou obtížně umístitelné do náhradní rodinné péče dočasný domov. S profesionální pěstounskou péčí nemáme v ČR žádné zkušenosti a navíc předpokládá tato péče jako hlavní podmínku práci s rodinou. To je samozřejmě velmi důležitý krok, o kterém se zatím v ČR hodně hovoří, ale málo kdo ho také provádí. Jako pozitivní lze označit činnosti některých neziskových organizací (viz. poslední kapitola), které poskytují sanaci rodině. Má-li být pěstounská péče na přechodnou dobu úspěšná, měli by pracovníci sociálně-právní ochrany dětí považovat sanaci rodiny za velmi důležitou a neměli by se bránit pomoci od neziskových organizací, které se mohou stát jejich rovnocennými partnery. Také bych chtěla zmínit, že institut pěstounská péče na přechodnou dobu počítá s tím, že biologičtí rodiče dítěte za prvé s touto službou budou souhlasit, budou spolupracovat a vytvoří takové podmínky, aby mohli dítě získat zpět. Obávám se však, že vždycky zůstane určitý počet nepřizpůsobivých rodičů, kteří nebudou schopni tohoto dostat. Navíc jsem se přesvědčila na praxi na oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Sušice, že o pěstounskou péči v tomto regionu není téměř žádný zájem. Je to především problém menších měst. Proto bych, tam kde není velký počet žadatelů o pěstounskou péči, doporučovala větší osvětu o této problematice. Například formou přednášek o pěstounské péči i pro žadatele o osvojení, nebo formou tištěných brožur i pro širší veřejnost.

Dlouhodobá pěstounská péče v ČR má již svou tradici a poskytla domov stovkám dětí. Tato forma PP má také spoustu kladů. Dítěti nabízí stálé láskyplné prostředí a tam, kde o děti nejeví jejich biologičtí rodiče žádný zájem, i společnou budoucnost dítěte se svými pěstouny. Ti téměř ve všech případech neopouští své svěřené dítě, ani když dosáhne zletilosti.

Domnívám se, že tato práce obsahuje podrobný přehled existujících forem pěstounské péče v ČR i návrhů všech modelů, které by mohly být u nás někdy použity v praxi.

Pěstounská péče na přechodnou dobu ještě nenabyla účinnosti, přesto již v práci hodnotím její možnosti a využití v praxi. Jako pozitivní vidím na novém modelu pěstounské péče větší šanci pro děti, které se ocitnou mimo svou rodinu, vrátit se zase zpět. Ovšem pouze tam, kde je to možné, tam kde nedocházelo ze strany rodičů k násilí na dětech nebo k hrubému zanedbávání apod. Nezvýší-li se ale počet sociálních pracovníků, není možné, aby orgány sociálně-právní ochrany dětí dostatečně stíhaly návštěvy v původních rodinách a byly jim schopny poskytnout potřebnou pomoc pro možný návrat dítěte zpět. Aby se tak mohlo stát, bude muset dojít ke spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí a nestátních organizací, které se již sanací rodiny zabývají, a to s dobrými výsledky.

Tato práce může sloužit jako přehled informací o dané problematice a zároveň může být inspirací k novému zkoumání této oblasti, například vývoji pěstounské péče na přechodnou dobu, která začne fungovat teprve od června 2006.

Seznam literatury:

- BAJER, P., SVOBODOVÁ, P. Okruh klientů z řad pěstounských rodin se stále rozšiřuje. *Sociální práce*, 2006, č. 1.
- BECHYŇOVÁ, V. Doprovázení rodin 1998-2000. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. V, č. II.
- BECHYŇOVÁ, V. Sanace rodiny – zkušenosti a výsledky. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003.
- BRANDEJSOVÁ, V., PAZLAROVÁ, H. Zpráva o průběhu realizace projektu Prevence sociálního osiření. *Náhradní rodinná péče*. 2004, Roč. VII, č. II.
- BUBLEOVÁ, V., a kol. Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás. *Náhradní rodinná péče*. 2002, roč. 5, č. 3.
- DOM, SNRP. Konference o profesionální pěstounské péči v parlamentu. *Náhradní rodinná péče*, 2003, roč. 6, č. 2.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro osvojitele*. Praha : Portál, 1999, ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. ed.; KOLUCHOVÁ, J.; BUBLEOVÁ, V. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3.
- OPATŘIL, M. K tématu profesionální pěstounské péče. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003.
- PRŮŠOVÁ, L. Zprostředkování náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče*, 2002, roč. 5, č. 3.
- ROTREKLOVÁ, E. Aktuální otázky náhradní rodinné péče. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003.
- STARÁ, A. Přehled údajů vedených o dětech v evidenci MPSV. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z III. celostátního semináře NRP Brno, 29.-30. 9. 2003*. Brno: Trialog, 2003.
- STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. Výbor OSN kritizuje porušování práv dětí v ČR. *Děti a my*, 2006, roč. 36, č. 2.
- SVOBODOVÁ, M.; VRTBOVSKÁ, P., S.; BÁRTOVÁ, D. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České Republice (2001). *Sociální práce*, 2003, roč. 21, č.2.
- VOCILKA, M. Dětské domovy málo spolupracují s pediatry. *Zdravotnické noviny*, 1999, č. 38.

Zákon č. 94/1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ. Ostrava : Jiří Motloch-Sagit, 2005.

Internetové zdroje:

BERÁNKOVÁ, K. *PS schválila novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Praha : MPSV, 15. 3. 2006 [cit 2006-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=1049>>.

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H. , aj. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny* [online]. Sředisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 2002, s. 21, [cit. 2006-04-06] Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf>

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H. *Systémy přípravy pěstounů a osvojitelů. Srovnávací studie s příklady vybraných typů.* [online] Sředisko náhradní rodinné péče, VÚPSV, 1999, s.40, [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <http://www.vupsv.cz/Kovarik-systemy_pripravy.pdf>.

KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi* [online]. Solen : 2004, [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2004/01/04.pdf>>.

KUBÍKOVÁ, J. *Prohlášení předsednictva Sdružení SOS dětských vesniček* [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2.12.2005 [cit. 2006-03-22]. Dostupné na WWW: <http://www.sosvesnicky.cz/docs/prohl_predsednictva2-12-05.doc>.

MPSV. *Osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.* poslední aktualizace 23.02.2006 [cit. 2006-04-03] Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/983/evidence_datum_230206.pdf>.

MÜLLEROVÁ, L.. *Dítě není houska na krámě* [online]. Praha : MPSV, 14. 09. 2006 [cit. 2006-04-15]. Dostupné na WWW: <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=311>>.

NATAMA. *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP) (II. část PPP)* [online]. Praha: Natama. [cit. 2006-04-14]. Dostupné na WWW: <<http://natama.cz/?sid=15>>.

NATIONAL FOSTER CARE MONTH. *Disproportionality Facts About Children Of Color In Foster Care* [online]. (vlastní překlad)

NATIONAL FOSTER CARE MONTH. *Facts About Children In Foster Care* [online]. [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.fostercaremonth.org>>. (vlastní překlad)

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY POSLANECKÁ SNĚMOVNA. *Sněmovní list 995* [online]. Praha : PSP, 2006 [cit. 2006-04-10]. Dostupné na WW:<<http://www.psp.cz/sqt/text/tisk.sqw?0=4&CT=995&CT1=0>>.

POLÁKOVÁ, A., JANÍČKOVÁ, A., KOPECKÝ, D. *Romové v České republice* [online]. Praha: Český rozhlas 7 – Radio Praha [cit. 2006-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18567>>.

PRŮŠOVÁ, L. *Co je tzv. „pěstounská péče na přechodnou dobu* [online]. Praha : MPSV, 14. 2. 2005 [cit 2006-04-14]. Dostupné na WWW:<<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=311>>.

STŘEP. *Víceúrovňový program sociálních služeb pro děti ohrožené odebráním z rodin ze sociálních důvodů* [online].Praha : STŘEP, 2006 [cit. 2006-04-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.strep.cz/?loc=projekty>>.

VÁVROVÁ, A. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. 13. 3. 2006 [cit 20. 3. 2006] Dostupné na WWW: <<http://www.rodina.cz/dotaz41850.htm>>

VLÁDNÍ VÝBOR PRO ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ OBČANY. *Národní plán podpory a integrace občanů se zdravotním postižením na období 2006 – 2009* [online]. Praha : MPSV, 2005. [cit. 2006-04-14]. Dostupné na WWW: <http://www.esfcr.cz/files/clanky/1284/NPPI_2006-9.pdf>.

Pěstounská péče - rodinné společenství. [online], cit. 22. 3. 2006. Dostupné na WWW: <<http://adopce.unas.cz/rodina.htm>>

Základní historie [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček [cit. 2006-03-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/historie.html>>.

Seznam příloh

Příloha I – Evidenční list žadatelů o osvojení/pěstounskou péči

Příloha II – Výsledky projektu *Doprovázení rodin - alternativa k umístování dětí mimo domov*

číslo jednací:

číslo Nom.:

Evidenční list žadatelů o osvojení / pěstounskou péči (podtrhněte)

Při vyplňování evidenčního listu o osvojení / pěstounskou péči u jednotlivých otázek kroužkujte jen jedinou číslici pro Vás nejvhodnější odpovědi.

Kontaktní telefon :

MUŽ

ŽENA

Rodné číslo :

Rodné číslo :

Jméno:

Jméno.:

Příjmení:..

Příjmení:..

Obec:.....

PSC:

Obec:.....

PSC:

Ulice:.....

Ulice:.....

Povolání.

Povolání.

AI - Věk:

- 1) do 30 let
- 2) 31 - 35 let
- 3) 36 - 40 let
- 4) 41 - 45 let
- 5) 46 a více

BI - Věk:

- 1) do 30 let
- 2) 31 - 35 let
- 3) 36 - 40 let
- 4) 41 - 45 let
- 5) 46 a více

A2 - Stav:

- 1) svobodný
- 2) ženatý
- 3) ženatý podruhé a více
- 4) rozvedený
- 5) rozvedený podruhé a více
- 6) vdovec

B2 - Stav:

- 1) svobodná
- 2) vdaná
- 3) vdaná podruhé a více
- 4) rozvedená
- 5) rozvedená podruhé a více
- 6) vdova

A3 - Dosažené vzdělání:

- 1) základní
- 2) vyučen
- 3) střední bez maturity
- 4) střední s maturitou
- 5) vysokoškolské

B3 - Dosažené vzdělání:

- 1) základní
- 2) vyučen
- 3) střední bez maturity
- 4) střední s maturitou
- 5) vysokoškolské

A4 - Váš čistý měsíční příjem (bez dávek státní sociální podpory):

- 1) do 3 tisíc Kč
- 2) do 6 tisíc Kč
- 3) do 9 tisíc Kč
- 4) nad 9 tisíc Kč
- 5) jsem bez příjmů

A5 - Pracovní činnost:

- 1) trvalý pracovní poměr
- 2) příležitostné zaměstnání
- 3) osoba samostatně výdělečně činná
- 4) žádná, nepracuji
- 5) žádná, částečný invalidní důchod
- 6) příjem a částečný invalidní důchod
- 7) žádná, invalidní důchod
- 8) žádná, v evidenci úřadu práce

- 1) zdravý
- 2) chronická nemoc
- 3) částečně invalidní
- 4) plně invalidní

A7 - Trestní rejstřík:

- 1) čistý
- 2) záznam .§.....

SPOLEČNÉ ÚDAJE

C6 - Bytové podmínky:

- 1) vlastní dům-stavební jednotka
- 2) byt 1+1 2+1 3+1
- 3) byt 4+1 a větší
- 4) byt
- 5) byt

C8 - Proč jste se rozhodli pro osvojení / pěstounskou péči?

- 1) pro pocit prázdnoty, osamocení
- 2) pro snahu pomoci cizímu dítěti
- 3) proto, aby naše dítě nevyrostalo samo

CIO - Jak jste se dozvěděli o osvojení / pěstounské péči?

- 1) od známých, příbuzných
- 2) z hromadných sdělovacích prostředků
- 3) jinak

B4 - Váš čistý měsíční příjem (bez dávek státní sociální podpory):

- 1) do 3 tisíc Kč
- 2) do 6 tisíc Kč
- 3) do 9 tisíc Kč
- 4) nad 9 tisíc Kč
- 5) jsem bez příjmů

B5 - Pracovní činnost:

- 1) trvalý pracovní poměr
- 2) příležitostné zaměstnání
- 3) osoba samostatně výdělečně činná
- 4) žádná, nepracuji
- 5) žádná, částečný invalidní důchod
- 6) příjem a částečný invalidní
- 7) žádná, invalidní důchod
- 8) žádná, v evidenci úřadu práce

stav:

- 1) zdravý
- 2) chronická nemoc
- 3) částečně invalidní
- 4) plně invalidní

B7 - Trestní rejstřík:

- 1) čistý
- 2) záznam .§.....

C7 - Děti v péči:

- 1) vlastní děti
- 2) v náhradní rodinné péči
- 3) žádné
- 4) vlastní a v náhradní rodinné péči

C9 - Jak dlouho uvažujete o osvojení / pěstounské péči?

- 1) dlouho jsme neuvažovali
- 2) několik měsíců
- 3) několik let

POŽADAVEK NA DITĚ

D11 - Pohlaví dítěte:

- 1) chlapec
- 2) děvče
- 3) na pohlaví nezáleží

D12 - Počet dětí:

- 1) jedno dítě
- 2) dvě děti
- 3) tři a více dětí

D13 - Věk dítěte:

- 1) 0-1
- 2) 1-3
- 3) 3-6
- 4) 6 a více

D14 - Etnikum dítěte:

- 1) bílé
- 2) rómské
- 3) polorómské
- 4) jiné etnikum

D15 - Dítě jinak etnický odlišné:

- 1) s výraznými znaky
- 2) bez výrazných znaků
- 3) rozhodně ne

D16 - Dítě s tělesnou vadou:

- 1) s menším tělesným postižením
- 2) s výrazným tělesným postižením
- 3) rozhodně ne

D17 - Dítě se smyslovou vadou:

- 1) s lehčím postižením
- 2) s těžším postižením
- 3) rozhodně ne

D18 - Dítě hůře vzdělatelné:

- 1) s předpoklady zvláštní školy
- 2) s předpoklady pomocné školy
- 3) rozhodně ne

D19 - Druh diety:

- 1) diabetická
- 2) bezmléčná
- 3) bezlepková
- 4) jiná
- 5) rozhodně ne

Psychologické vyšetření:

1) ukončeno dne:.....

2) předběžné dne:..

3) nebylo provedeno číslo

jednací:.....

Vsledek:

- 1) doporučeno
- 2) doporučeno s výhradami
- 3) nedoporučeno

Poznámka:

Datum:

Pro interní potřebu MPSV ČR.

Počet rodin zařazených do projektu	121
Celkový počet osob	429
Celkový počet dětí	251
Průměrný počet osob v rodinách	3,54
Průměrný počet přepoč. pracovníků	2,70
Celkový počet konzultací v rodinách	1508
Průměrná délka spolupráce s rodinou (v měsících)	6,26
Průměrný počet konzultací na jednu rodinu	13,90
Průměrný počet konzultací v jedné rodině za měsíc	5,40
Průměrný věk dětí (v letech)	6,80
Průměrný věk rodičů/statutárních zástupců	33,57
Cena služby za jedno dítě/rok (v Kč)	3 852,-
Cena služby za jedno dítě/měsíc (v Kč)	321,-

Tab. č. 1: Základní statistické údaje o projektu za hodnocené období

Rodina sama	OSPOD	Zdrav. zařízení	NNO	Soudy	Jiné	Školská zařízení
40%	27%	14%	7%	6%	4%	2%

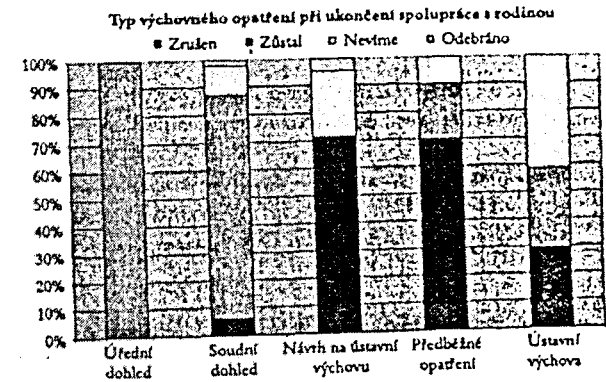
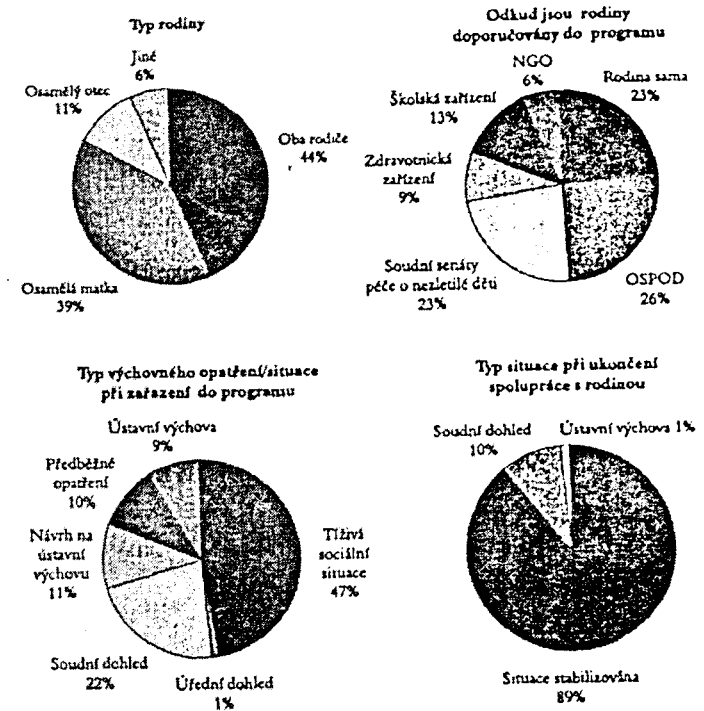
Tab. č. 2: Odkud se klientské rodiny do projektu dostaly

Tíživá soc. situace	Soudní dohled	Ústavní výchova	Návrh na ÚV	Předběžné opatření
62%	18%	12%	4%	4%

Tab. č. 3: Typ situace/výchovného opatření při zařazení do projektu

Nedošlo k nařizení žádného výchovného opatření	Nevíme	Dítěti byla nařizena ÚV
87%	10%	3%

Tab. č. 4: Výsledný stav v rodinách po ukončení spolupráce – tíživá sociální situace

Komentář k tab. č. 4: Jako tíživá sociální situace rodiny pro účely projektu byly označovány situace, kdy ještě nedošlo k žádnému výchovné opatření, ale bylo by pravděpodobně uloženo, kdyby rodina nezačala těžkosti včas řešit.

Kategorie nevíme zahrnuje % rodin, které se rozhodly samy ukončit spolupráci dříve, než došlo ke splnění domluvené zakázky.

Stav	Soudní dohled	Návrh na ÚV	Předběžné opatření	Ústavní výchova
Zrušeno	10%	50%	22%	27%
Zůstalo	60%	0%	55%	63%
Nevíme	30%	50%	23%	10%

Tab. č. 5: Výsledný stav v rodinách po ukončení spolupráce – výchovná opatření

Komentář k tab. č. 5: U kategorie soudní dohled považujeme za dobrý výsledek, že u 60% případů nedošlo ani k podání návrhu na ústavní výchovu. Zároveň u některých případů považujeme trvání dohledu za jeden z motivačních prvků pro zpevnění nových strategií chování. Vzhledem k tomu, že rušení dohledu nepatří tradičně k častým jevům, nepovažujeme 10% zrušených dohledů za nevýznamný výsledek.

U kategorie návrh na ústavní výchovu považujeme za zajímavé, že u 100% rodin, které neukončily spolupráci před splněním domluvené zakázky, nebyla ústavní výchova nařízena.

Zrušených 22% u kategorie předběžné opatření považujeme za dobrý výsledek. K 55%, u kterých byla nařízena ústavní výchova je třeba říci, že více než polovina rodin dále pokračuje v programu a usiluje o její zrušení.

Stejně tak 27% zrušených ústavních výchov z důvodu zlepšení rodinné a sociální situace rodiny považujeme za dobrý výsledek. Zároveň výsledek této kategorie ve srovnání s kategorií tíživá sociální situace potvrzuje teorii, že výsledky primární prevence jsou téměř vždy efektivnější než výsledky terciální prevence.

Občanské sdružení STŘEP je nestátní nezisková organizace, jejíž aktivity jsou zaměřeny na pomoc a podporu rodinám s dětmi, které jsou ohroženy zanedbáváním péče a/nebo odebráním z rodiny.

V roce 2002 je projekt Doprovázení rodin–alternativa k umístování dětí mimo domov financován z programu Evropské Unie Phare – Rozvoje občanské společnosti, nadace Open Society Fund Praha, Výboru dobré vůle – nadace Olgy Havlové a z prostředků MPSV ČR a MHMP.

Anotace

DUCHÁČKOVÁ, L. *Současné formy a nové návrhy modelů pěstounské péče v ČR*. České Budějovice, 2006. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce L. Zapletalová.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, osvojení, pěstounská péče, profesionální pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, sanace rodiny.

Pěstounská péče (PP) je jedna z forem náhradní rodinné péče. Mezi pěstounem a dítětem nevzniká příbuzenský vztah. Pěstounská péče se v České republice dělí na individuální a skupinovou. Individuální PP poskytuje buď osoba dítěti příbuzná nebo cizí osoba nebo manželský pár. Skupinová PP je buďto SOS dětská vesnička nebo zařízení pro výkon pěstounské péče. V České republice zatím nefunguje profesionální pěstounská péče. Návrh modelu profesionální pěstounské péče vytvořili: Bubleová V., Kovařík J., Pazlarová H., Janíčková R. za přispění MPSV ČR. Tento návrh nebyl přijat, ovšem od června 2006 nabude účinnosti nově novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která umožňuje pěstounskou péči na přechodnou dobu. Tato péče je těsně spojena se sanací rodiny.

Existing forms and new concepts of foster care model in the Czech Republic

Key words: surrogate family care, adoption, foster care, professional foster care, foster care for a transient period of time, family support

Foster care represents one of forms of surrogate family care. There is no relationship between fosterer and the child. In the Czech Republic foster care is divided into individual foster care and group foster care. Individual foster is offered by relative, non-relative and married couple. Group foster care is either SOS children's village or institution of foster care service. New proposal of professional foster care model was build up by Bubleová V., Kovařík J., Pazlarová H., Janíčková R. with contribution of Ministry of Labour and Social Affairs of the Czech Republic. Nevertheless this proposal was not adopted. However from July 2006 other model will apply – foster care for a transient period of time. This model requires interest and cooperation of child's family.

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
knihovna
Kněžská 8
370 01 České Budějovice